

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ARAP DİLİ EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI

ARAP DİLİNDE İKİLEMELER VE ÖĞRETİMİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Emine BAĞMANCI

Danışman: Yard. Doç. Dr. Erdiñ DOĞRU

ANKARA- 2012

Emine BAĞMANCI'nın "Arap Dilinde İkilemeler ve Öğretimi" başlıklı tezi 19/09/2012 Tarihinde jürimiz tarafından Arap Dili Eğitimi Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Adı Soyadı

İmza

Üye (Tez Danışmanı): Yrd. Doç. Dr. Erdiñ DOĞRU

Üye: Doç. Dr. Mehmet Hakkı SUÇIN

Üye: Doç. Dr. Halil ÇELTİK

.....
.....
.....

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v

GİRİŞ.....	1
------------	---

BİRİNCİ BÖLÜM

İKİLEMENİN İŞLEVLERİ	11
1.1. Arapçada İkilemelerin Özellikleri	11
1.1.1. İkilemede Ses Benzerliği	14
1.1.2. İkilemede Anlam İlişkisi	16
1.1.3. İkilemede Kalıplaşma	17
1.2. İkilemenin Kullanım Amacı	20
1.2.1. Anlamı Pekiştirme	21
1.2.2. Anlamı Abartma	22
1.2.3. Anlamı Çoğaltma.....	22
1.2.4. Anlamı Kolaylaştırma.....	23
1.2.5. Anlamı Güzelleştirme	23

İKİNCİ BÖLÜM

İKİLEMELERİN SINIFLANDIRILMASI.....	25
2.1. Ses Benzerliği Bakımından İkilemeler	25
2.1.1. Ön Ses Benzerliği Olan İkilemeler	26
2.1.2. İç Ses Benzerliği Olan İkilemeler	26
2.1.3. Son Ses Benzerliği Olan İkilemeler.....	27
2.1.4. Morfolojik Benzerliği Olan İkilemeler.....	28
2.1.5. Ses Benzerliği Olmayan İkilemeler	29
2.2. Anlam Bakımından İkilemeler.....	30
2.2.1. Yakın Anlamlı Sözcüklerden Oluşan İkilemeler.....	31
2.2.2. Karşıt Anlamlı Sözcüklerden Oluşan İkilemeler	32
2.2.3. Aynı Kelimenin Tekrarından Oluşan İkilemeler	33
2.3. Sözcük Türü Bakımından İkilemeler	33

2.3.1. Adlarla Kurulan İkilemeler	34
2.3.2. Sıfatlarla Kurulan İkilemeler	35
2.3.3. Eylemlerle Kurulan İkilemeler	35
2.3.3.1. Mazi fiilden oluşan ikilemeler	36
2.3.3.2. Muzari fiilden oluşan ikilemeler	36
2.3.3.3. Mastar şeklinde gelen ikilemeler	37
2.4. Cümle Öğelerinde İkileme	37
2.4.1. Haber Konumunda İkileme	38
2.4.2. Tamlama Konumunda İkileme	38
2.4.3. Car-Mecrur Konumunda İkileme	38
2.4.4. Fail veya Mübteda Konumunda İkileme	38
2.4.5. Meful Konumunda İkileme	39
2.5. İkilemelerdeki Kültürel Motifler	39
2.6. Atasözü ve Deyimlerde İkileme	41
2.7. Kuran-ı Kerim’de İkileme	43
2.8. Arapçadaki İkilemelerin Türkçedeki İkilemelere Göre Az Olması	44

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İKİLEMELERİN DİL ÖĞRETİMİNDEKİ YERİ	49
3.1. İkilemelerin Dil Öğretimindeki Önemi	49
3.2. İkilemeler Konusunda Uygulanan Test ve Yorumu	52
3.3. Test Sonuçlarının Değerlendirilmesi	58
3.4. İkilemelerin Çevirisi	59
SONUÇ	65
KAYNAKÇA	67

ÖN SÖZ

İkilemeler genel itibariyle birçok dilde kullanılan ancak buna rağmen bazı konularda hâlâ aydınlatılmamış yönleri bulunan bir anlatım biçimidir. Bu yüzden ikileme birçok kapsamlı araştırmaya ihtiyaç duyan bir konudur.

Bu çalışmanın amacı Arapçada kullanılan ikilemeleri birçok yönüyle ele alıp değerlendirmek, ikilemelerin öneminden ve dil öğretimindeki yerinden bahsetmektir. Bu nedenle modern standart Arapçadaki ikilemeler, sözlükler ve çeşitli metinler taramak suretiyle belirlenerek çeşitli sınıflandırmalara tabi tutulmuştur. Bu çalışmada Arapçadaki ikilemeler ses benzerliği, yapı, hece dizilişi, anlam, sözcük türü, anlamsal işlev ve cümle ögesi gibi çok farklı açılardan ele alınarak değerlendirilmiştir. Ayrıca Arapçadaki ikilemeler Türkçedeki ikilemlerle kıyaslanarak Arapçadaki ikilemelerin Türkçedekine oranla daha az olmasının sebeplerine değinilmiştir. Buna ek olarak ikilemenin çevirisinden ve ikilemelerde geçen kültürel motiflerden bahsedilmiştir.

Bu çalışma, Arapçadaki güncel ikilemelerin birçok açıdan ele alındığı ilk kapsamlı akademik çalışma olması yönüyle önem taşımaktadır.

Bu çalışma sırasında benden yardımlarını esirgemeyen başta danışman hocam Erdiç DOĞRU'YA, babama ve eşime teşekkürü bir borç bilirim.

ÖZET

ARAP DİLİNDE İKİLEMELER VE ÖĞRETİMİ

Emine BAĞMANCI

Yüksek Lisans Tezi, Arap Dili Eğitimi Ana Bilim Dalı

Danışman: Yard. Doç.Dr. Erdinç DOĞRU

Aralık 2012, 74 sayfa

Bu çalışma, Arap Dilinde kullanılan ikilemeleri farklı açılardan değerlendirmeyi ve dil öğretimindeki rolünü ve önemini vurgulamayı amaçlamaktadır.

Çalışmanın giriş bölümünde ikilemelere ilişkin diğer araştırmacıların yaptıkları tanımlar belirtilmiş, bunların sonunda ikilemenin genel bir tanımı yapılmıştır. Ayrıca çalışmanın içeriğinden kısaca bahsedilmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde ikilemeler; ses benzerliği, anlam ilişkisi ve kalıplaşma bakımından incelenerek ikilemenin özelliklerinden ve kullanım amaçlarından bahsedilmiştir. İkinci bölümde ikilemeler örnekleriyle farklı açılardan sınıflandırılmıştır. Ayrıca Arapça ikilemelerin Türkçe ikilemelere göre daha az olmasının sebeplerine değinilmiş, ikilemeler Kuran-ı Kerim’de, atasözü ve deyimlerde gösterilerek örneklendirilmiştir. Üçüncü bölümde ise ikilemelerin dil öğretimindeki öneminden ve çevirisinden bahsedilmiştir.

Anahtar sözcükler: İkileme, ses benzerliği, dil öğretimi

ABSTRACT

REDUPLICATIONS IN ARABIC AND ITS TEACHING

Emine BAĞMANCI

Master Thesis, Arabic Language Department

Supervisor: Yard. Doç.Dr. Erdinç DOĞRU

December 2012, 74 pages

This study attempts to determine the existing reduplications in Arabic and to study them from various perspectives and to emphasize the role and importance of reduplications in language teaching.

In the introduction part, previous and existing definitions for reduplications made by scholars until present are presented and definition of reduplication is defined at the end of the part.

In the first part of the study, characteristics and usage of reduplications have been studied considering phonetic assimilation, semantics relationship and to become stereotypes.

In the second part, reduplications have been classified in various ways with examples. Additionally, the reasons of scarcity of Arabic reduplications compared to Turkish reduplications have been investigated. Furthermore, reduplications are remarked in proverbs, idioms and Quran. In the last part, significance of reduplications on language teaching and translation of reduplications have been argued.

Key words : Reduplication, phonetic assimilation, language teaching

GİRİŞ

Dilin temel unsurlarından olan sözcükler, varlıkları ve nesneleri ifade etmek için kullanılır. Ancak dilin söz varlığı içindeki kimi varlık, kavram ve durumlar tek sözcükle karşılanamaz. Tekil sözcüklerin tek başına yetersiz kalıp anlamı karşılayamadığı durumlarda birden fazla sözcüğe ihtiyaç duyulur. Söz konusu durumlar için sözcük öbekleri kullanılarak anlam elde edilmeye çalışılır.

Kalıplaşmış ifadeler dilde her zaman için dikkati çeken ve önemli bir yer tutan dil malzemeleridir. Özellikle yabancı dil öğretiminde dilin doğal söyleyişine ulaşabilmek için dil öğrencilerine, birlikte görünen sözcükleri kullandırmaya çalışmak büyük önem taşımaktadır. Kalıplaşmış ifadeler dilin özgün söyleyişine ulaştırmanın yanı sıra hedef dilin kültürel taraflarına ve dilbilgisel yapısına vâkıf olmaya, dilin inceliklerini kavramaya yardımcı olmaktadır. Çünkü kalıplaşmış ifadeler uzun yıllar kullanıldığından içinde dilin kültürle ilişkisini barındıran özellikler mevcuttur.

Kalıplaşmış ifadelerde sık rastlayacağımız ifadelerden biri eşdizimdir. Firth, bir sözcüğün eşdizimlerini o sözcüğün sıklıkla birlikte olduğu başka sözcüklerle kurduğu yapılar olarak tanımlamaktadır (Firth, 1957: 195). Buna göre dilde sözcüklerin başka sözcüklerle birlikte görünme sıklığı söz konusu olmaktadır. Ancak her sözcüğün başka sözcüklerle görünme sıklığı farklı olacağından eşdizimler serbest, sınırlı ve bağımlı olmak üzere üçe ayrılabilir. Serbest eşdizimlerde birliktelik oluşturan sözcükler arasındaki ilişkinin derecesi çok güçlü değildir. Birliktelik oluşturan sözcüklerin yerine uygun başka sözcükleri ikame etme imkânı çoğu zaman vardır (Suçin, 2007: 120). Örneğin ألقى fiili birçok sözcükle birliktelik oluşturmaktadır.

ألقى محاضرة (Konferans vermek)

ألقى السلاح (Silah bırakmak)

ألقى بيانا (Beyanat vermek)

ألقى باله (Dikkatini yöneltmek)

ألقى المسؤولية (Sorumluluğu bırakmak)

ألقى سؤالا (Soru yöneltmek)

Sınırlı eşdizimlerde ise birliktelik oluşturan sözcükler arasındaki ilişki ve birlikte görünme sıklığı, serbest eşdizimlere oranla daha zayıftır. Örneğin أجرى fiilinin birliktelik oluşturduğu sözcük sayısının oldukça sınırlı olduğu söylenebilir.

أجرى تحقيقا (Araştırma yürütmek)

أجرى تجربة (Deneyim kazanmak)

أجرى إعانة (Yardımda bulunmak)

Serbest ve sınırlı eşdizimlerde birliktelik oluşturan sözcükler arasındaki ilişkinin derecesi çok güçlü değilken, bağımlı eşdizimler birlikteliğin en güçlü olduğu türdür. Bu yönüyle deyimisel bir anlama yaklaşmaktadırlar. Bu tür eşdizimlerde sözcükler arasındaki bağ çok sıkıdır.

إقماع الثورة (Ayaklanmayı bastırmak)

تسوس الأسنان (Diş çürümesi)

جلطة دموية (Kan pıhtılaşması)

Eşdizim türleri arasında bağımlı olanlar diğerlerine göre daha çok önem taşımaktadır. Söz konusu sözcüklerin yerine alternatif sözcüklerin kullanılamıyor oluşu bu eşdizimleri olduğu şekliyle öğrenmeyi gerekli kılmaktadır. Yakın anlamlı sözcükler kullanıldığı takdirde ifadedeki akıcılık bozulacak ve zorlama kendini hemen gösterecektir. Örneğin sivil savunma ifadesi Arapçada دفاع مدني ile karşılık bulurken sivil toplum kuruluşları dendiğinde منظمات غير حكومية Arapça karşılığı olarak kullanılmaktadır. Sivil kelimesi kullanıldığı yere göre farklı çevirilerle karşılanmıştır. Ancak sivil kelimesinin Arapça karşılığı olarak sivil savunmada geçen مدني kelimesi aynı şekilde sivil toplum kuruluşları ifadesine karşılık olarak kullanılmış olsa kast edilen anlama ulaşılmamış olacaktır. Dili doğru kullanmak için bu eşdizimlere dikkat çekilmesi ve yabancı dil öğretiminde üzerinde durulması gerekmektedir.

İkilemeler bağımlı eşdizimler arasında bulunan bir sözcük grubudur (Suçın, 2007: 124). Sözcüklerin birlikte görünme olasılığı çok yüksektir, kalıplaşmış ifadelerdir. İkilemeler, genelde ses benzerliğine sahip olması ve anlama güç katması yönüyle bağımlı eşdizimler arasında ayırt edici özelliklere sahiptir. Anlamları birbirine yakın olan, karşıt ya da sesleri birbirini andıran kelimelerin yan yana kullanılmasıyla

oluşan ikilemeler, anlamları genişleterek, belirterek, pekiştirerek, niteleyerek karşılamak amacı taşırlar. İkilemede, sözcük kurar gibi türlü yönlerden birbiriyle ilgili iki sözcük yan yana getirilir ve yeni bir anlatım yolu yaratılır (Hatipoğlu, 1971: 9). Ayrıca ikilemeler, durumu en etkili biçimde dile getirmede kullanılan kolaylıklardır.

İkileme, kendi içinde birçok özelliklere sahip olan geniş bir konudur. Bununla birlikte ikileme konusundaki kapsamlı çalışmalar yeterli düzeyde değildir. Bu durumun en bariz göstergelerinden biri ikileme konusunda terim birliğinin olmayışdır. Konuyla ilgili araştırma yapanlar ikilemeye ilişkin çok çeşitli terimler üretmişlerdir. Bu terim karmaşası, İngilizce, Arapça, Almanca ve Fransızca gibi dünya dillerinde olduğu gibi ikilemeler bakımından son derece zengin bir dil olan Türkçede de bulunmaktadır. Bu durum bize ikileme konusunun terim düzeyinde dahi halledilememiş yönleri bulunduğunu ve birçok dilde bu anlatım biçiminin ihmal edilerek şimdiye kadar yeterince incelenmediğini göstermektedir. Bu terim çeşitliliği, ikilemenin tam olarak hangi anlama geldiğine dair görüşlerin birbirinden farklı olmasıyla da alakalıdır.

İkileme sözcüğü Türkçede yeni oturmuş bir terim olmakla birlikte yakın bir zamana kadar bunu karşılamak için farklı araştırmacılar tarafından çok çeşitli terimler kullanılmıştır. Tekrar, yineleme, kelime koşması, ikizleme, bağlam öbeği, koşma, koşaç, söz yığımlı, sıralama, katmerleme, eş anlamlı ikizlemeler, reduplikasyon, çift sözler ve hendiadyoin sözcükleri ikileme yerine kullanılırken İngilizcede reduplication veya reduplication dual, hendiadyoin, doubling, doublet, duplications, coupling, lexical couplets, repetition, repeats, gemination, sözcükleri kullanılmıştır (Çürük, 2009).

Fransızcada “hendiadyoin, redouplement, gemination, pléonasmes”, Almancada “verdoppelung, zwillingformen, hendiadyoin, gemination, reduplikation” ve Rusçada *reduplikatsiya (редупликация) povtor udvoeniye (повтор удвоение) parniye slova (парные слова)* gibi terimlere rastlanır. Ayrıca ikileme için Osmanlıcada “atf-ı tefsiri, terkib-i ihtimali veya mühmelât” sözcüklerine rastlanır (Çürük, 2009).

İkilemeyle ilgili yapılan çalışmalarda çok farklı tanımlar göze çarpmaktadır. İkileme üzerinde bağımsız bir çalışma yapmış olan Vecihe Hatipoğlu, ikilemeyi “Anlamı güçlendirmek için, aynı sözcüğün tekrar edilmesi veya anlamları birbirine yakın yahut karşıt olan ya da sesleri birbirini andıran iki sözcüğün yan yana kullanılması.” (1971: 9) olarak tanımlamıştır. Vecihe Hatipoğlu ikilemeyi en geniş sınırları içerisinde ele almış ve tekrar yoluyla anlama vurgu katan her sözcük grubunu ikileme saymıştır. Ayrıca ikilemenin arasına bağlaç girmesi durumunda dahi anlamda pekiştirme hissedildiği sürece bunların ikileme kabul edilebileceğini öne sürmüştür.

Berke Vardar, “Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü”nde ikilemenin tanımını şöyle vermiştir: “Anlama güç katmak amacıyla bir birimi, seslemi yineleme, aralarında benzerlik bulunan birimleri art arda kullanma.” (2002: 119). Ahmet Topaloğlu’nun terimler sözlüğünde ikileme, “Anlama güç katmak amacıyla kelimelerin veya bazı seslerin tekrarlanması; bu şekilde yapılan kelime öbeği.” (1989: 87) şeklinde tanımlanmıştır.

Muharrem Ergin “Türk Dil Bilgisi” adlı kitabında tekrarların aynı cinsten iki kelimenin arka arkaya getirilmesi ile meydana gelen kelime grupları olduğunu ve bu yapıların başlıca kuvvetlendirme, çokluk, devamlılık işlevleri olduğunu belirtmiştir (1999: 377). Araştırmacı bu bilgilerden sonra tekrarı; aynen tekrarlar, eş manalı tekrarlar, zıt manalı tekrarlar, ilaveli tekrarlar olmak üzere dörde ayırmıştır. Ona göre, tekrarlar aynı cinsten iki kelimenin arka arkaya gelmesiyle oluşan gruplardır. Eksiz olarak bir araya gelirler ve her sözcüğün katılımı eşittir. Biri diğerinden üstün değildir.

Mehmet Dursun Erdem’e göre ikilemenin tanımı yapılırken şu hususlara dikkat edilmelidir:

“İki kelime aynı anlamı ifade eder hale gelir. İkilemenin oluşumu çoğu zaman asırlarca sürebilmektedir. Özellikle din ve kültür değişimi ikilemelerin oluşumu için uygun zemini hazırlar. İkilemelerde her iki kelime de aynı eki alır. İkilemelerin içindeki her bir kelime, cümle içinde görev yönünden aynı işlevi yüklenir. İkilemeler tam anlamıyla bir dil olgusudur ve oluşumunun esasını dilin yapısından almaktadır. Sözlük yazılırken madde başı olabilecek nitelik taşırlar” (2005: 190).

Mehmet Ali Ağakay, ikilemeyle ilgili şunları söylemektedir: “Bilindiği gibi anlatış yollarını çoğaltmak için dillerin başvurdukları çarelerden biri de kelimeleri veya kelimelerin bir ögesini tekrarlayarak yeni yapılar meydana getirmek yöntemidir. Dilbilimdeki bu yönteme ikileme denir.”(1953: 147). İkileme aslında ne bir söz sanatıdır ne de bir üslup gösterişidir. Türkçedeki olay, çoğu yeni kavram anlatmak veya belli bir kavrama değişik bir renk vermek üzere birbirine koşulan iki kelimedenden tek bir kuruluş temelli, anlamca bağımsız bir kuruluş türetmek yolunda bir yapı yöntemidir.” (1954: 97–98).

Mehmet Hengirmen ikileme için, “Anlatımı daha güzel ve etkili bir duruma getirmek için aralarında ses benzerliği bulunan yakın, aynı ya da zıt anlamlı sözcüklerin yan yana kullanılmasına.” demektedir (1995: 400- 409).

Ahmet Cevat Emre ise ikilemeyi şöyle tarif etmektedir: “Dilin yüzyıllar boyunca kazanıp kullandığı her türlü kelimeyi, yeni yeni duyular ve kavrayışlar anlatmak için

arka arkaya iki kere söylemekten, türleri ve şekilleri ifade ederken kelimelerin ikisini yan yana dizmekten ibaret bir anlayış yoludur.” (1945: 541).

Kalıplaşmış ifadelerin çeviriye bakan yönüne ilişkin araştırmaları olan Mehmet Hakkı Suçin, bunların içinde yer alan ikilemelere de değinmiştir. “Türkçe ve Arapça İkilemelerde Sözcük Dizilişi ve Ses Benzeşmesi”(2006) adlı makalesinde ikilemeleri her iki dilde sözcük dizilişi ve ses benzeşmesi açısından karşılaştırmış ve ikilemelerin çevirideki sorunlarına değinmek adına konuyu ele almıştır. Ayrıca “Türkçe İkilemelerin Arapçaya Çevirilerinin Davranışları”(2007) adlı makalede de yine Suçin aynı amaçla konuyu incelemiştir. Suçin ikilemeyi oluşturan sözcüklerden ilkinin öncül, ikincisini ardıl olarak isimlendirmiştir. Biz de çalışmamızda ikilemeyi oluşturan sözcükler için bu ifadeleri kullanacağız.

Suçin’in “Turkish and Arabic Reduplications in Contrast”(2010) adlı makalesinde ikilemelere ilişkin öne sürülen iki yaklaşımdan bahsedilmektedir. Bu yaklaşımlar, ikilemeleri fonetik ve biçimsel yönlerine göre ele almak açısından birbirinden ayrılmaktadır. Belirttiğimiz tanımların ve terimlerin çeşitliliği de aslında bir bakıma ikilemelere olan yaklaşım tarzıyla ilişkilidir. Yani her araştırmacı ikilemeyi başka bir yönüyle ele alıp incelediği için ortaya birtakım farklılıklar çıkmıştır. Bu çalışmada ikilemeleri herhangi bir yaklaşıma göre değerlendirmeden her yönüyle ele alıp bu iki yaklaşımın öne çıkan özelliklerini birlikte vererek ikilemelere dair kapsamlı bir bakış açısı oluşturmaya çalışıldı.

Suçin (2010) ikilemeleri aynen tekrarlı ikilemeler ve kısmen tekrarlı ikilemeler olmak üzere ikiye ayırmıştır. İkilemeyi oluşturan bileşenlerin yani öncül ve ardılların birbirinin aynısı olduğu ikilemeleri aynen tekrarlı ikilemeler; bir sözcüğün ikinci tekrarda ses değişimine uğramasıyla oluşan ikilemeleri ise kısmen tekrarlı ikilemeler olarak adlandırmıştır.

Klasik Arapça geleneğinde ikilemeler çoğunlukla itbâ’ (artlama, tabi etme), bazen de muzâvece (çiftleştirme-eşleştirme) terimiyle ifade edilmiştir. Modern standart Arapçada ise ikileme için et-tekrâru’l-lâfzî karşılığı tercih edilmektedir. Klasik Arap dilcileri ikilemeler konusunu te’kîd ve takviye (pekiştirme) çerçevesinde ele almakla birlikte, konu hakkında bağımsız eserler yazanlar da olmuştur. Klasik Arap dilcilerine göre itbâ’, anlamı pekiştirmek ve ifadede ahenk yaratmak için bir kelimenin kendisinden önceki başka bir kelimeyle uyaklı bir şekilde kullanılmasıdır. Bu tanımdan da anlaşıldığı üzere klasik Arap dilcileri ikilemelerin iki özelliğini ön plana

çıkarmaktadırlar. Birincisi ikilemelerin anlamı pekiştirme işlevidir. İkincisi ise konuşmaya şiirsel bir ahenk katma özelliğidir (Suçin: 2006).

Bu çalışmada güncel sözlük ve eserler taranmak suretiyle kullanılmakta olan ikilemeler incelenmiş ve klasik Arapça eserlerde ele alınan ikilemeler göz ardı edilmiştir.

İkilemeyle ilgili çeşitli araştırmacılara ait verdiğimiz bu tanımlarda ortak ve farklı yanlar göze çarpmaktadır. Her araştırmacı ikilemenin belli bir özelliğini ön plana çıkararak tanımını buna göre şekillendirmiştir. Kimi araştırmacılar ikilemenin amacını, kimisi ikilemeyi oluşturan kelimelerin biçimsel özelliklerini veya aralarındaki anlamsal ilişkiyi belirleyici kılarak bir tanım oluşturmuştur. Bütün bu tanımlardan yola çıkarak, bu çalışmada incelenen Arapça ikilemeler için şöyle bir tanım uygun bulunmuştur:

İkileme; karşıt ya da yakın anlamlı, birbiriyle anlam bütünlüğü oluşturan sözcüklerden veya aynı sözcüğün tekrarından oluşan, anlama vurgu katan, genellikle ses benzerliğine sahip kalıplaşmış kelime grubudur.

Araştırmacılar arasında neyin ikileme olup neyin olmadığına dair çeşitli görüşler mevcuttur. Biz çalışmamızda ikilemeleri tespit ederken; ikilemeyi oluşturan sözcükler arasında biçimsel veya anlamsal bir ilişki bulunmasını, ikilemenin kalıplaşmış olmasını, tek bir sözcük gibi değerlendirilmesini, kelime tekrarlarını ve anlama vurgu katmasını belirleyici unsurlar olarak göz önüne aldık.

Çalışmanın Birinci Bölümü'nde ikilemenin işlevleri ele alınmıştır. Bu bölümde ikilemeyi belirleyici kılan yönleri değinilmiştir. Bunların başında öncül ve ardıl sözcükler arasında ses benzerliği ve anlam ilişkisi bulunmaktadır. Ayrıca kalıplaşma da ikilemelerde ayırt edici bir özelliktir. Öncül ve ardıl sözcük tek kelime olarak değerlendirilir. İkilemelerdeki bu kalıplaşma çok kesindir ve sözcükler arasında sıkı bir bağ vardır. Öncül ve ardıl sözcüklerin yeri değiştirilemez.

Bunun yanı sıra ikilemeye hangi amaçlarla başvurulduğundan, ikilemenin anlama kattığı farklılıklardan bahsedilmiştir. İkilemelerin tercih edilmesindeki temel amaç, anlamı kuvvetlendirmek ve ifadeye şiirsel bir ahenk katmaktır. Bu iki amaçla ön plana çıkan ikilemeler Arapçada da önemli bir yer tutan biçimlerdir. Bunlara ek olarak ikileme bazen anlama abartı katar, kimi zaman çoğaltma anlamı verir. İkilemenin tercih edilmesindeki amaçlardan biri de anlamı kolaylaştırmasıdır. Durumu tasvir etmede, olayı canlandırmada etkili bir rol üstlenir. Hatipoğlu'nun ifadesiyle ikilemelerle resim

çizilir (1971: 60).

İkinci Bölüm’de ikilemeler anlamsal ve yapısal niteliklerine göre çeşitli sınıflandırmalara tabi tutulmuşlardır. İkileme konusunda netliği bulunmayıp araştırmacıların çeşitli fikirler öne sürdüğü noktalardan biri de bu sınıflandırmadır. Terim konusundaki karışıklık, ikilemeleri sınıflandırmada da kendini gösterir ve tasnif meselesi, ikileme konusunun zorluklarından biri olarak karşımıza çıkar. Araştırmacıların ikilemeye yaklaşım tarzlarının bu konuyu sınıflandırmada belirleyici olduğunu göz önüne almak gerekmektedir.

Çalışmada verilen örneklerden bazıları birkaç grupta birden verilmiştir. Bu da ikilemeleri tek bir kalıba sokmanın imkânsız olduğunu göstermektedir. Çünkü belirli bir ikileme grubu, birkaç özelliğe birden sahip olabilir. Bir ikileme grubu ne kadar çok özellik bulundursa ifadeye kattığı ahenk ve anlama kazandırdığı etki o kadar artmaktadır.

Ses benzerliği, ikilemeyi oluşturan kelimeler arasındaki anlam ilişkisi, sözcük türü ve söz dizimi olmak üzere Arapçadaki ikilemeler dört açıdan ele alınmıştır. Ses benzerliği bakımından incelenen ikilemeler ön ses, iç ses, son ses ve morfolojik benzerliği olan ve ses benzerliği olmayan ikilemeler olmak üzere beş kısma ayrılmıştır. Arapçada ünlü harfler bulunmayıp bunun görevini harekeler (ünlü sesler) yerine getirdiği için ses benzerliğinde harekelerin önemi büyüktür. Harflerde ses benzerliğinin olmadığı ancak harekelerle bu benzerliğin sağlandığı ikilemeler Arapçada bulunmaktadır. Bununla birlikte aynı anda hem hareke hem de harfte görülen ses benzerliğinin ikilemeyi daha ahenkli ve etkili kıldığı açıktır. Harekeler genelde yazıda görünmediği için bu ses benzerliği ancak ikileme telaffuz edildiğinde ortaya çıkmaktadır.

İkilemeler, ses benzerliği dışında anlam bakımından da ele alınmıştır. Yakın anlamlı ve karşıt anlamlı kelimelerden oluşan ve aynı kelimenin tekrarından oluşan ikilemeler olmak üzere üç bakımdan incelenmiştir. İkilemeler, sözcük türü bakımından da sınıflandırmaya tabi tutulmuştur. Burada ikilemeler ad, sıfat ve eylem olmak üzere üç başlık altında ele alınmıştır. Ayrıca Arapçadaki ikilemeler cümle öğelerinde incelenmiştir. Genel itibariyle ikilemelerin cümle içinde beş farklı görevde geldiği tespit edilmiştir. Bunlar haber, tamlama, car-mecrur, fail ve meful şeklinde gelen ikilemelerdir. Burada ikilemeler, cümle içerisinde üstlendiği görevi gösterme açısından cümlelerle örneklendirilmiştir. İkilemenin Kuran’daki kullanımıyla ilgili de bilgi verilmiştir. Kuran-ı Kerim’in geneline vurgulu ve ahenkli ifadelerin hâkim olduğu göz

önüne alınacak olursa içinde bulundurduğu mesajları iletme adına ikilemelere de başvurulduğu hemen göze çarpmaktadır. Kelime tekrarları ile karşıt ve yakın anlamlı sözcüklerden oluşan ikilemelere Kuran-ı Kerim’de rastlamak mümkündür.

Bu bölümde ikilemelerin atasözü ve deyimlerdeki kullanımına da değinilmiştir. Bunun yanı sıra Türkçedeki ve Arapçadaki ikilemeler kısmen karşılaştırılmış ve Arapçadaki ikileme sayısının Türkçedekine göre daha az olmasına ilişkin sebepler irdelenmiştir. İkilemelerin taşıdığı kültürel izler, yine bu bölümde incelenen diğer bir konudur.

Üçüncü Bölüm’de ikilemenin dildeki yerinden ve öneminden bahsedilmiştir. İkilemeye ilişkin yeterince çalışmanın bulunmayışının ötesinde yapılmış olan araştırmalarda ikileme anlamsal ve biçimsel yönleriyle incelenmiş, öneminden bahsedilmemiştir. Öte yandan ikilemelerin önemini vurgulamak, bu konuda kapsamlı çalışmalar yapılması gerektiğine dikkat çekebilir. Hemen hemen bütün dillerde bulunan ikileme önemli bir dilsel olgudur, evrenseldir. İkileme, dilin doğal söylemine yakın ifade şeklidir. İkileme, pek çok dilde başvuru ve etkisinden yararlanılan bir anlatım biçimidir. İkileme ile ilgili dikkat çekici noktalardan biri de farklı dil ailelerine mensup dillerde dahi ikilemenin bulunmasıdır. İkileme, anlamsal özelliğinden ziyade konuşan kişinin içinde bulunduğu duygusal durumu yansıtmaya bakımından önem taşımaktadır. Zira insan kendini ifade edebildiği ölçüde rahatlar. İkilemeler de anlama kattığı vurgu ve durumu açık bir şekilde ifade etmeye yardımcı olması yönüyle kullanımda tercih edilen bir sözcük grubudur.

İkilemeler anlama kattığı güç ve içinde bulundurduğu ahenk nedeniyle çok dinamik bir işleve sahiptir. Hatipoğlu ikilemelerin bu yönünden faydalanılarak reklâm ve propagandalarda bunların çok yer aldığını ve insanlar üzerinde etki bırakmak için ikilemelerin çok başvuru bir ifade biçimi olduğunu söylemektedir (1971: 12). Zira ikilemeler tekrar ve ahenk unsurları nedeniyle kolaylıkla akılda kalabilecek bir anlatım biçimidir. İkilemenin en ayırt edici özelliklerinden olan kelime veya ses tekrarı ve ahenkli söyleyiş akılda kalmayı kolaylaştıracak için dilde ikilemelerden en iyi şekilde faydalanılabilir. Bu şekilde hedef dilde bulunan birçok sözcük, kısa sürede öğrenilmiş olacak ve dil öğretiminin etkinliği artacaktır. Dolayısıyla ikilemeler etkili kullanıldığı takdirde hem dili öğrenen hem de öğretenler için bir kolaylık oluşturmakta, amaca ulaşmayı hızlandırmaktadır.

Bu bölümde ikilemelerden dil öğretiminde yararlanılması gerektiği üzerinde durulmuştur. Bu amaçla, Arapça öğrenimi gören bir sınıfa uygulanan ikileme testinin

değerlendirmesine yer verilmiştir. Testteki değerlendirmeden yola çıkarak ikilemenin çeviri yöntemi izah edilmiştir.

Arapçadaki ikilemelerle ilgili kapsamlı bir çalışma yapılmamış olması ve bununla ilgili makale düzeyindeki çalışmaların yeni oluşu nedeniyle her dilde ihmal edilen ikilemelerin Arapçada daha belirgin bir şekilde göz ardı edildiğine tanık oluyoruz. Nitekim bu alandaki boşluk Hengirmen'in Arapçada bulunan ikileme sayısının otuz, kırk taneyi geçmediğini öne sürmesine neden olabilmektedir (Akt.Suçin, 2007: 124). Oysaki Arapçada tespit ettiğimiz ikilemelerin sayısı üç yüzü geçmektedir. İkilemeler sadece Arapçada değil çoğu dillerde ihmal edilen bir konudur. Bu alandaki çalışmalar yetersiz olup gramer kitaplarında sadece bir başlık altında birkaç örnekle geçirilmiştir. Hans Marchand bununla ilgili şöyle söylemektedir: “Eğer yazarlar çalışmalarında, yazdıkları roman, hikâye ve oyunlarında, ikileme konusu halk diline mahsus bir olaydır düşüncesinden uzaklaşıp, bu orijinal yapıları bolca kullanmış olsalardı, muhtemelen bu konudaki çalışmalar fazla olurdu.” (Hans Marchard, 1952).

Suçin, günümüzde eşdizim ve ikileme terimlerine ilişkin yapılan araştırmalara yakın olarak klasik Arap dilcilerinin birtakım çalışmalar yapmış olduğundan bahsetmektedir. Eş anlamlılık ve zıt anlamlılık çerçevesinde ele alınan sözcük gruplarını Arap dil bilgini Sa'leb (Ö. 904) “mucaveret el-eddad” olarak ifade etmiştir. el-Muberrred (Ö. 898) Arapçada sözcük birlikteliklerini “mutabakat” terimiyle adlandırmıştır. İbn er-Reşik (Ö.1063) ise sözcük birlikteliklerine “muzavecet el-elfaz” adını vermiştir. Bu çalışmalar, genel itibariyle Kuran'daki ifadeler üzerine yapılan araştırmalar neticesinde ortaya çıkmıştır. Birçok alanda eser yazmış olan Arap bilgini el-Câhiz, Kuran'da sürekli birlikte görünen ifadelere dikkat çekmiştir (1990: 21). Modern Arap dilbilimcilerinden Hassân (1973: 216) dilbilgisel eşdizimlerden bahsederek bunları “et-tedâmm” olarak adlandırmıştır (Akt. Suçin, 2007: 115–116). Ayrıca klasik Arapça ikilemeler açısından oldukça zengindir. Bununla ilgili bağımsız eserler mevcuttur. Ancak daha sonra “itba” adı verilen bu ikilemelerin çoğunun kullanılmadığı görülmüştür (Suçin, 2006).

Hengirmen ikilemenin Türkçeye özgü olan bir anlatım biçimi olduğunu belirtip ikilemenin evrensel bir dil olgusu olduğu gerçeğinden uzaklaşarak bu anlatım biçimini Türkçeye özdeşleştirmiştir. Ancak Türkçede bulunan ikilemelerin sayısı fazla olmakla birlikte, yaptığımız araştırma sonucunda Arapçadaki ikilemelerin de sayılı olmadığını ve dilde önemli bir ağırlığa sahip olduğunu tespit ettik. Hengirmen gibi kimi araştırmacıların böyle düşünmesinin temelinde, ikilemenin genel olarak netleşen bir alan olmaması, hangi sözcük öbeklerinin ikileme içine girip hangilerinin girmediğine

dair görüşlerin çok çeşitli olması, ikilemenin sınırlarının kesin olmaması ve bu alandaki boşluğun Arapçada daha derin olması gibi sebeplerin etkili olduğu kanaatindeyiz.

Arapçanın dil yapısına göz attığımızda genel itibariyle belagat unsurları açısından çok zengin olduğu bilinen bir gerçektir. İfadeyi etkili ve şiirsel bir şekilde aktarmak için çok çeşitli edebi sanatlar ve dilbilgisel yapılar mevcuttur. Arapçada bunu sağlayan birçok unsurun bulunması nedeniyle ikilemeler öne çıkan bir ağırlığa sahip olmamıştır. Bununla birlikte edebi türler içerisinde gerek romanlarda, gerek şiirlerde kolaylıkla rastlanan kelime gruplarıdır. Atasözleri ve deyimlerde de karşımıza çıkmış olup kimi ikilemeler deyimleşmiştir veya içinde geçtiği atasözüyle yaşamıştır.

Verdiğimiz bazı Arapça ikileme örneklerinin Türkçe karşılığı ikileme özelliği taşıyor olabilir. İkilemeler Arap dili kapsamında ele alınmıştır. Örneğin أخذ ورد Arapça bir ikileme olduğu halde Türkçe karşılığı tartışma anlamına geldiği için ikileme özelliklerini taşımamaktadır. Bunun tersi de olabilir. Türkçe bir ikilemenin Arapça karşılığı ikileme olmayabilir. Örneğin Türkçede m harfiyle oluşturulan ikilemeler Arapçaya çevrildiğinde ikileme özelliğini kaybederler. “Kitap mitap” şeklinde oluşturulan ikilemelerin Arapça karşılığı ikileme değildir.

BİRİNCİ BÖLÜM

İkilemenin İşlevleri

1.1. Arapçada İkilemelerin Özellikleri

Bu bölümde, ikilemenin özelliklerinden ve amaçlarından bahsedilmiştir. İkilemelerin sınırlarını temellendirmeye yardımcı olması bakımından bu bölüm önem taşımaktadır.

Bir konuya ilişkin araştırmanın bütün yönleriyle ortaya çıkabilmesi için o konunun özelliklerinin iyice bilinmesi gerekmektedir. Sınırları belirlenen bir konunun ele alınıp işlenmesi, ölçülü ve tutarlı sonuçlara götürmektedir. Bu açıdan konunun çekirdeğini oluşturan ve araştırmanın temelini belirleyen, Arapçadaki ikilemelerin özellikleri bölümüdür.

İkilemenin ne olduğu, hangi sözcük gruplarının ikilemeye girdiğine dair çok çeşitli fikirler öne sürülmüştür. İkilemelerin özelliklerinin bilinmesi konuya çerçeve oluşturması ve ışık tutması açısından önem taşımaktadır. Zira ileride yapılacak daha kapsamlı çalışmalara temel oluşturması bakımından ikilemelerin özelliklerinin iyice belirlenmesi gerekmektedir. Bu çalışmada ikilemeler Arap dili kapsamında ele alındığı için özellikleri, Arapçanın dil yapısına göre değerlendirilmiştir.

Birçok dilde ikilemeler bulunsa da bu ikilemelerin özellikleri dilin yapısına göre farklılık arz etmektedir. İkilemelerin birçok dilde bulunması gereken ortak özellikleri söz konusu olsa da dilin yapısına göre değişiklik gösteren özellikleri de mevcuttur. Yani bir dilde ikileme kabul edilen sözcük grubu başka bir dilde ikilemeye girmiyor olabilir.

İkileme konusundaki çalışmaların kapsamlı olmamasının en önemli nedenlerinden birisi de ikilemenin sınırlarının net olarak belirlenmemiş olmasıdır. Dildeki ikilemelerin özellikleri belirlendiği takdirde bununla ilgili detaylı çalışmalar yapmak kolay olacaktır. Terim konusunda fikir birliğinin olmayışının da büyük ölçüde ikilemelerin özelliklerinin tam olarak netliğe sahip olmamasıyla ilgisi olduğu düşünülebilir. Bu durum, konuyla ilgili çalışmaların ilerlememesine ve sığ kalmasına yol açmaktadır.

Birçok dilde olduğu gibi Arapçada da iki kelimedenden oluşan kalıplaşmış birçok sözcük grubu bulunmaktadır. Genel itibarıyla eşdizim, deyim veya deyimsel ifadeler olarak karşımıza çıkan sözcük grupları içerisinde ikilemelerin kendine özgü birtakım özellikleri vardır. Bunlar ses benzerliği, anlam ilişkisi ve kalıplaşmadır.

Bir ikileme birden fazla özelliğe aynı anda sahip olabileceği gibi kimi ikilemelerde tek bir özellik bulunabilmektedir. Bir ikileme ne kadar çok özelliğe sahip olursa etkisi o kadar çok olmaktadır.

Arapçada kimi ikilemelerde öncül sözcükle ardıl sözcük arasına و bağlacı giriyorken, bazı ikilemeler öncül ve ardıl sözcük arasına herhangi bir şey girmeden oluşmuşlardır. Klasik Arap literatüründe hangi sözcük gruplarının ikileme sayılıp sayılmayacağına ilişkin و bağlacıyla ilgili farklı görüşler bulunmaktadır. Ancak Arapçada varlığını sürdüren ikilemeler için و bağlacı ikileme kapsamında sözcük çiftlerini etkilememektedir. Yani bir sözcük çiftinde و bağlacının olup olmaması ikileme belirlemede etkin değildir. İkilemenin temel özellikleri yukarıda belirtildiği gibi ses benzerliği, anlam ilişkisi ve kalıplaşmadır. و bağlacı olan ikilemeyle و bağlacı olmayan ikileme arasında pekiştirme ve etki anlamında dahi belirgin bir fark bulunmamaktadır. Örneğin الضبط والربط ikilemesi ile شائع ذائع ikilemesi arasında pekiştirme ve etki anlamında bir fark yoktur.

Arapçadaki mevcut ikilemeler arasında öncül ve ardıl sözcük arasında و bağlacı bulunduran ikileme sayısının bu bağlacın olmadığı ikilemelerden daha fazla olduğunu tespit ettik.

Arapça ikilemelere göz attığımızda öncül ve ardıl sözcük arasına و bağlacı girebileceğinin yanı sıra harfi cerlerin ve hatta bazı sözcüklerin girebildiğini görüyoruz. İkileme kelimesi sadece iki sözcüğü esas alan bir çağrışıma sahip olsa da bazı ikilemelerde öncül ve ardıl sözcük arasına veya önüne farklı sözcükler veya harfi cer gelebilmektedir. Arapçada ikileme, birbiriyle farklı açılardan ilişkili iki sözcüğün temel alınarak birtakım bağlaç veya sözcüklerle kalıplaşmış söz biçimi haline geldiği ifadelerdir. Arapçada ikilemeler genelde iki sözcükten oluşsa da başka sözcük veya harfi cerlerle oluşturulmuş ikileme sayısı da az değildir. Sadece öncül ve ardıl sözcükten oluşan ikilemelerle birtakım harf ve kelimelerin eklendiği ikilemeler arasında pekiştirme ve anlamı kuvvetlendirme yönünden bir fark yoktur. Yani ikilemede sözcük sayısı esas değildir. Çünkü fazla harf veya sözcüğe sahip ikilemeler de temelde iki sözcük esas alınarak oluşturulmuşlardır. Dolayısıyla bu durum ikilemenin özüne zarar verecek nitelikte değildir. Öncül ve ardıl sözcüğün dışındaki sözcükler veya harfler, cümle içerisinde anlaşılır ve bir ifade edebilecek duruma gelmek için bir araya getirilmiş sözcük gruplarıdır. Örneğin بعيد ve قريب sözcükleri yan yana getirildiğinde

bir ikileme oluşturmuyorken لا من قريب ولا من بعيد (uzaktan yakından) olarak bir ikileme halini almaktadır. Yine واردة ve شاردة sözcükleri karşımıza şu şekilde çıkmaktadır: لا تفوته شاردة ولا واردة (gözünden hiçbir şey kaçmaz).

Öncül ve ardıl sözcüğün arasına veya önüne gelen sözcükler genelde olumsuzluk anlamı veren لا veya ما gibi ifadeler olmaktadır. Harfî cerlerle oluşturulan ikilemeye ise daha çok rastlanmaktadır.

- على الرحب والسعة

Memnuniyetle

- ظهرا البطن

Enine boyuna

- بنصه وفصه

Harfî harfine

- رغبا لا رهبا

Seve seve, isteyerek

- لا هذا ولا ذاك

Ne şu ne bu

Özellikle deyimleşmiş veya atasözü haline gelmiş ikilemelere bakıldığında onların bu şekilde oluştuğu dikkat çekmektedir. Öncül ve ardıl sözcükler temel alınarak ikilemenin etkisinden ve anlama kattığı güçten faydalanıp dilde çok büyük ve önemli bir yer tutan atasözü ve deyim oluşturma yoluna gidilmiştir.

Arapçada aynı kökten değişik biçimde kurulan deyimsele ifadelere de rastlamaktayız. Ancak bu sözcük çiftleri genellikle cümleye pekiştirme anlamı katmayıp sözlük anlamına yakın yeni bir anlam kazanırlar. Genelde fiille ismi mekân, mastar veya ismi failin bir araya gelmesiyle oluşan bu ifade biçimleri ikileme sayılmamaktadır. Çünkü öncül ve ardıl sözcük aynı kökten farklı şekillerde türeyen kelimeler değildir. Bunlar, arasında anlam ilişkisi ve ses benzerliği bulunan farklı kelimelerdir. Cümleye

pekiştirme, abartma, çoğaltma anlamı katıp ifadeye estetiklik kazandırır ve mesajın iletilmesini kolaylaştırırlar.

- تحصیل حاصل

Bilinen, beklenen, yeni olmayan

- ذهاب مذهب

Yolundan gitmek, yaptığıı yapmak

- كتب الكتاب

Nikâh kıymak

- سدّ مسده

Yerine geçmek, yerini almak

- أبلی بلاء

Gayret etmek, çaba göstermek

Yukarıdaki örneklere benzer olarak Türkçede bu şekilde sözcük çiftleri oluşturulmasına kökteşleşme denilmektedir. Örtü örtmek, yemek yemek gibi ifadeler aynı şekilde Türkçede de ikileme sayılmamaktadır (Hatipoğlu, 18)

1.1.1. İkilemelerde ses benzerliği

İkilemelerin en belirleyici özelliklerinden biri öncül ve ardıl sözcükler arasındaki ses benzerliğidir. Bu benzerlik bütün ikilemelerde olmasa da çoğunluğu için söz konusudur. İkilemelerdeki bu ses benzerliği ardıl sözcüğün önünde, sonunda veya iç kısmında olabilir. İkilemelerdeki bu ses benzerliği, söyleyişe ahenk katar, akılda kalıcılığı kolaylaştırır. İkilemeler düz yazının kafiye unsurlarıdır. Ayrıca bu ses benzerliği anlama da güç katmaktadır. Ses benzerliği, ikileme için temel kural olmasa da genelde rastlanan bir özelliktir. Arapçadaki ikilemelerde ses benzerliğine genelde sonda rastlanır. Ön ses benzerliği olan ikilemeler de Arapçada mevcuttur. Ancak, iç ses benzerliği olan ikilemeler oldukça az sayıdadır.

Ses benzerliği olmayan ikilemelerde dahi bir ahenk göze çarpar. Bu ahenk öncül ve ardıl sözcükler arasındaki anlam ilişkisiyle veya sözcüklerin birbirini çağrıştıran anlamlarıyla sağlanır.

Arapçada ünlü sesler harflerle değil hareketlerle sağlanır. Bu yüzden bazı ikilemelerde ses benzerlikleri harflerde görünmez, ikileme telaffuz edildiğinde veya hareke belirtildiğinde bu ses benzerliği kendini gösterir. Aşağıdaki ikilemelerde ses benzerliği sadece hareketler yoluyla sağlanmıştır.

- بلا قيد وشرط

Kayıtsız şartsız

- زمر وطبل

Dalkavukluk etmek

- على الرأس والعين

Memnuniyetle, baş üstüne

- طوعا أو کرها

İstese de istemese de

- الأمر والنهي

Tam yetki, otorite

Arapçada ses benzerliğine sahip ikilemelerin çoğunda bu benzerlik birçok açıdan sağlanmıştır. Yani genelde tek harf veya harekeyle değil birden fazla harf ve hareke yardımıyla benzerlik oluşturulur. Bu durum, kimi ikilemelerin hem iç hem de son veya hem ön hem de iç ses benzerliğine aynı anda sahip olmasıyla ortaya çıkar. Bu benzerlik ne kadar çok unsura sahip olursa ikilemenin ahengi, akıcılığı ve ifadedeki etkisi o kadar artmaktadır. Örneğin حسيب نسيب ikilemesinde üç harf ve iki hareke benzerliği yoluyla sağlanan etki القضاء والقدر ikilemesindeki tek harf ve hareke benzerliğinin ifadeye kazandırdığı etkiden çok fazlasına sahiptir. Aşağıdaki örnekler hem hareke hem harf yönünden ses benzerliğine sahip ikilemelerdir.

- لُفَاق بُفَاق

Geveze mi geveze

- مَرَارًا وَتَكَرَّرًا

Tekrar tekrar

- جَهَارًا نَهَارًا

Açık seçik

- حَيْصٌ بَيْنَصَ

Karışıklık

- هَشَّ بَشَّ

Güler yüzlü

1.1.2. İkilemelerde anlam ilişkisi

İkilemeyi oluşturan öncül ve ardıl sözcükler arasında bir anlam ilişkisi söz konusudur. Bu anlam ilişkisi, öncül ve ardıl sözcüklerin zıt anlamlı veya yakın anlamlı olması şeklinde karşımıza çıkabilir. Kimi ikilemelerde ise böyle bir ilişki söz konusu değilken öncül ve ardıl sözcükler anlam bakımından birbirini tamamlayan sözcükler olabilir.

İkilemelere ahenk ve vurguyu veren en önemli özelliklerden biri sözcükler arasındaki bu anlam ilişkisidir. Sözcüklerin zıtlığından, yakın anlamlı oluşundan veya birbirini çağrıştıran anlamlarından faydalanılarak etkili bir söyleyiş yakalanır. Ayrıca bu yolla anlam daha vurgulu bir şekilde ifade edilir.

İkileme iki farklı kelimedenden oluşsa da tek bir anlama işaret etmektedir. Karşıt anlamlı sözcüklerden meydana gelen ikilemelerde, görünüşteki bu zıtlık anlama etki etmez. Bilakis tek bir kelimenin verdiği anlam gücünden daha etkili ve vurgulu bir anlam yakalanmaktadır. İkilemelere özgü bu ifade biçimi karşıt anlamlı kelimelerden bütünsel bir anlam çıkarmaktadır. Aynı durum yakın anlamlı kelimeler için de söz konusudur. Bu sözcükler birbirlerine yardımcı olarak tek bir anlama işaret etmektedir. Bu şekilde daha güçlü bir anlam elde edilir. Her iki kelime de aynı anlam sahasına girer. Bu durumda ikileme, ya ikilemeyi kuran kavramlardan bir tanesinin anlamını

kuvvetlendirmek ya da aynı doğrultuda başka şeyleri anlatmak için yapılmıştır. Örneğin iyi günde kötü günde karşılığı olarak Arapçadaki في السراء والضراء ikilemesinde karşıt anlamlı kelimelerin işaret ettiği kavramı tek bir sözcükle veya açıklayıcı başka sözcüklerle ifade etmemiz durumunda دائما veya في الرخاء والشدة gibi bir karşılık, ikilemenin sahip olduğu etkili söyleyiş, akıcılık ve pekiştirmeyi veremez.

Türkçede ardıl sözcüğü veya hem öncül hem de ardıl sözcüğü anlam taşımayan ancak ikisi birlikte tek bir anlam belirten ikilemeler mevcutken modern standart Arapçada anlamı olmayan sözcüklerden oluşan ikileme bulunmamaktadır.

İkilemeyi oluşturan sözcüklerin karşıt anlamlı veya yakın anlamlı olması arasında anlama ilişkin bir fark yoktur. Her iki durumda da anlam pekiştirilmiş olmaktadır.

1.1.3. İkilemelerde Kalıplaşma

İkilemelerin en temel özelliklerinden biri kalıplaşmış olmalarıdır. İkilemeler gelişigüzel oluşturulan sözcük öbekleri değildir. Öncül veya ardıl sözcüğün yerine yakın anlamlı başka bir sözcük kullanılmaya çalışılırsa kalıplaşma bozulur ve ikileme söz konusu olmaz. Bu durumda zorlama hemen kendini gösterir ve bu ifade ikilemedeki ahenk ve akıcılığı sağlayamaz. Bu kalıplaşmanın oluşumu iki temel esasa dayanır. Bunlar sözcüklerin birbiri karşısındaki anlam ve ses durumudur. Sözcükler arasında tabiat ve mantığın anlam bakımından gerekli kıldığı bir sıra varsa buna bağlı kalınır. Böyle bir gereklilik bulunmadığı zaman sözcüklerin ses özelliği işe karışır.

İkilemelerde kalıplaşma o kadar keskindir ki ikilemeyi oluşturan sözcüklerin dahi sırası değiştirilemez. Yani önce kullanılan sözcük sonra, sonra kullanılan sözcük önce kullanılarak yer değiştiremez. Aksi takdirde kalıplaşma bozulacağı için ikileme de ortadan kalkmış olur. Bazı ikilemelerde öncül ve ardıl sözcüğün yeri değiştiği zaman farklı anlamların ortaya çıktığı görülür. Örneğin; طبل وزمر karışıklık çıkarmak anlamına gelirken, زمر وطبل dalkavukluk etmek anlamını taşımaktadır.

Hatipoğlu ikilemelerde kalıplaşma için şöyle demektedir: “Bunların arasında birlikte kullanılmalarını gerektiren görünmez bir bağ, bir zorunluluk vardır; bu bir kalıplaşmadır.”(1971: 15).

İkilemelerdeki bu kalıplaşma iki kelimeyi tek bir kelime ve anlam gibi değerlendirmeye götüren önemli bir özelliktir. Zaten bu açıdan ikilemelerin arasına hiçbir noktalama işareti de konulmaz. Bu sözcükler bir tek sözcük gibi sıkı sıkıya

birbirlerine bağıdır. Birleşik yazılacak kadar aralarında anlam bakımından kesin bir birlik vardır. Hatta bazı ikilemelerde sözcüklerden biri ayrı yaşayamaz. Bazılarında her iki sözcük de ayrı ayrı kullanılamaz durumdadır. Ama ikilemede ortaklaşa, pekiştirmeli, güçlü anlamı birlikte belirtirler.

Arapçadaki bazı ikilemelerde öncül ve ardıl sözcüğün nadiren de olsa yer değiştirdiğine rastlanır. Ancak bu durum bazı ikilemelerde görülüyor olsa da tercih edilen bir sıralama vardır. Diğer kullanımın sıklığı çok azdır. Örneğin القال والقليل ikilemesi kimi zaman القيل والقال şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Ancak alışılan ve kalıplaşmış ifade olarak ağırlığı hissedilen biçimi القيل والقال olanıdır. Bu tarz örneklerin sayısı azdır. Bununla birlikte ikinci biçim nadiren karşılaşılan bir ifade olduğu için ikilemelerde kalıplaşma özelliğini etkisiz kılacak ağırlığa sahip değildir. Aşağıdaki ikilemelerde birinci kısım yaygın hali, ikinci biçim ise nadir kullanımıdır.

- في السَّراءِ وَالضَّرَّاءِ / في الضراءِ والسراءِ

İyi günde kötü günde

- مِنْ كُلِّ حَدَبٍ وَصَوْبٍ / مِنْ كُلِّ صَوْبٍ وَحَدَبٍ

Dört bir yandan

- عَلَى الرَّأْسِ وَالْعَيْنِ / عَلَى الْعَيْنِ وَالرَّأْسِ

Memnuniyetle, baş üstüne

Bazı ikilemelerde ise öncül sözcüğün değiştiğini görürüz. Bununla birlikte birinci kullanım daha yaygındır.

- مِنْ كُلِّ حَدَبٍ وَصَوْبٍ / مِنْ كُلِّ أَوْبٍ وَصَوْبٍ

Dört bir yandan

- شَاءَ أَمِ أَبَى / رَضِيَ أَمِ أَبَى

İstese de istemese de

Aynı anlamı belirten bazı ikilemeler farklı kelimelerden oluşabilir. Bu tür ikilemeler çok az sayıdadır. Örneğin “keyifli mi keyifli” anlamını karşılayan ikileme Arapçada يسرح ويمرح veya ويفرح ويمرح olmak üzere iki farklı şekilde gelebilir. Hatta “iyi günde kötü günde” ikilemesi Arapçada في السراء والضراء ، في النعماء والبأساء ، في الأفرح والأفراح veya في الأفرح والأفراح olmak üzere üç farklı şekilde ifade edilebilir.

- عاجلا أو آجلا / في الحال وفي المآل

Er ya da geç

- شاء أم أبى / طوعا أو كرها

İstese de istemese de

- نصا وروحا / قلبا وقالبا

Canla başla, canı gönülden

- في غدواته وروحاته / في ذهابه وإيابه

Gidiş dönüş

- في المصلحة والمفسدة / في اليسر والعسر

Kolaylıkta zorlukta

Aşağıdaki dört ikileme de “cümbür cemaat” anlamındadır. Birçok kişiden bahsedilirken ya da herkes ifadesi yerine tüm insanlar, cümle âlem vb. anlamında farklı ikilemeler kullanılır.

- الأسود والأحمر

- من كل ما هبّ ودبّ

- أتى كل ناعق وناعر

- القاصي والداني

Ayrıca” parasız pulsuz” anlamını veren Arapça karşılıkların ilgi çekecek biçimde farklı ifade şekillerine sahip olduğunu görürüz.

- ما له سبد ولا لبد
- ما له صادر ولا وارد
- ما له صامت ولا ناطق
- ما له ناطح ولا خابط
- ما له ساحة ولا راحة
- ما له سائحة ولا رائحة
- ما له دار ولا عقار
- ما له عافطة ولا نافطة
- ما له زرع ولا ضرع
- ما له ناقة ولا جمل
- ما له ثاغية ولا راغية
- ما له دقيقة ولا جليلة
- ما له هارب ولا قارب

1.2. İkilemenin Kullanım Amacı

İkilemelerin oluşmasındaki temel etken anlamdır. İkileme bir üslup olmaktan öte taşıdığı anlamla öne çıkmaktadır. İkilemelerin tercih edilmesindeki asıl sebep anlama olan etkisinden faydalanmaktır. İkilemenin üslup özelliği belirleyici olmasa da anlam odaklı yönüyle birlikte ifadenin de ahenkli bir söyleyişe sahip olması ikilemeleri ilgi çekici kılan önemli bir özelliktir.

Dilde aynı anlamı ifade etmek için çeşitli biçimler bulunmaktadır. Özellikle öznel durumların ifadesi durumunda söz konusu durumu karşılamak için birden fazla şekle rastlanmaktadır. Dilin zenginliği olarak karşımıza çıkan bu çeşitlilik, dili kullanan kişilere ifade özgürlüğü verir. İkilemeler de anlamı pekiştirme, kolaylaştırma, güzelleştirme, çoğaltma ve abartma adına dilde bulunan farklı ifade biçimlerinden biridir. Bazı ikilemeler bu amaçların tamamını taşıyorken kimi ikilemelerde bu amaçların bazıları, kimisinde ise bir tanesi bulunabilir. Her ikileme amaç bakımından ayrı

değerlendirilmelidir. Bir ikilemenin sahip olduğu amaç ne kadar fazlaysa ifadeye etkisi o kadar çok olur. İkilemeleri oluşturan bu amaçlar şöyle açıklanabilir:

1.2.1. Anlamı Pekiştirme

İkilemenin başlıca amacı anlamı pekiştirmek ve güçlendirmektir.

“Çok, pek, fazla, gayet gibi sözcüklerin anlamda sağladığı güç ile ikilemenin anlamda sağladığı güç, anlamın pekiştirilmesi bakımından birbirinden farklıdır. Sözcük tekrarı ile anlam tekrar edilmiş olur ve böylece anlamda pekiştirme, güç sağlanır, kavramın da değeri genişler, artar. İkilemelerin anlamda gösterdiği kuvvet, kullanılabilecek bir tek sözcükle kolay kolay sağlanamaz. İkileme tek sözcüklerin anlam sınırlarını zorlayarak anlatıma estetik katar”(Hatipoğlu, 1971, 55–56).

Örneğin غَيْضٌ مِنْ فَيْضٍ (devede kulak) ikilemesi cümleye şu şekilde pekiştirme katmaktadır:

ما نلناه من عطائه إنما هو غيض من فيض.

Yardımlarından bize düşen sadece devede kulak.

Bu cümlede ikileme yerine قليل جدا ifadesi kullanılmış olsa ikilemenin verdiği pekiştirmeyi ve ifade gücünü sağlayamaz.

التهمت النيران مصانع الشركة فأفلس أصحابها بين عشية وضحاها.

Yangın, şirketin fabrikalarını yakıp kül edince sahipleri bir gecede iflas ettiler.

Yukarıdaki cümlede بين عشية وضحاها ikilemesinin anlama kattığı etki ve pekiştirme benzer anlamı veren فجأة veya فترة قصيرة خلال karşılıklarıyla sağlanamaz.

İkilemenin amaçları arasında en çok anlamı pekiştirmenin öne çıkması ikilemenin psikolojik boyutuna işaret etmektedir. Zira ikilemenin anlamı pekiştirme yönü, onu kullanan kişinin içinde bulunduğu durumu karşısındakine en iyi şekilde ifade etmesine yardımcı olmaktadır. Bu şekilde onu kullanan kişi kendini iyi ifade ettiği ölçüde rahatlamakta, mesajın iletildiği kişi ise anlamı daha net kavramaktadır. Bu yönüyle ikileme, iletişimin daha sağlıklı gerçekleşmesine yol açan bir özelliği içinde barındırmaktadır.

1.2.2. Anlamı abartma

İkilemenin bir amacı da anlamın sağladığı gücü, değeri artırmak, abartmaktır. İkileme, anlamın kapsamını genişletmekle kalmaz, abartıya ulaşan bir ifade biçimi oluşturur. Bu durum bütün ikilemelerde olmasa da abartı anlamına sahip ikilemelerin sayısı Arapçada az değildir.

Örneğin “parasız pulsuz” anlamını veren Arapça ikilemelere baktığımızda bu anlamın abartılı şekilde ifadelendirildiği görülür. Bahsi geçen kişinin yoksul olduğu ifade edilirken onun en ufak veya değersiz bir şeye dahi sahip olmadığı belirtilerek abartıya gidilir.

- ما له ساحة ولا راحة

(Ne sahası ne rahatı var.)

- ما له دار ولا عمار

(Ne evi ne hurma ağacı var.)

- ما له زرع ولا ضرع

(Ne ekini ne hayvanları var.)

Ayrıca cümbür cemaat anlamını veren ikilemelere göz attığımızda bunlarda da bir abartının olduğunu görürüz. Herkes, tüm insanlar anlamını verebilmek için oluşturulan bu kelime gruplarında ikilemenin anlamı abartma gücünden faydalanılmaktadır.

- الأسود والأحمر

- من كل ما هبّ ودبّ

- أتى كل ناعق وناعر

- القاصي والداني

1.2.3. Anlamı Çoğaltma

İkilemenin oluşma amaçlarından biri de anlamı artırma ve çoğaltmadır. Çok fazla, oldukça, gayet vb. anlamlar ikilemenin kendi ifade tarzıyla sağlanarak verilir.

رزقه الله أموالا لا تعد ولا تحصى.

Allah'ın ona verdiği malın haddi hesabı yok.

Yukarıdaki cümlede لا يعد ولا يحصى ikilemesi cümleye çoğaltma anlamı katarak كثيرا kelimesinin yerine kullanılmıştır.

Bu cümlede ikileme, anlama hem çokluk hem pekiştirme hem de abartı katmaktadır. İkilemeler anlam itibariyle tek bir yönü vurgulamayıp birkaç açıdan anlamı zenginleştirme özelliğine de sahiptir.

1.2.4. Anlatımı kolaylaştırma

İkileme ile anlam, öteki anlatımlardan daha kolay, yalın, esnek ve açık olarak anlaşılır. Kimi zaman içinde bulunulan durumun ifadesi çok kolay değilken veya uzun bir açıklamaya ihtiyaç duyuyorken ikileme ile kolayca ifade edilir ve kısa, öz bir şekilde belirtilir. İkileme hem anlatan hem de dinleyen için kolaylık sağlamaktadır.

لا تهتم بما يقول فلا هو في العير ولا في النفير.

Söylediklerine aldırma, o beş para etmez birisidir.

Yukarıdaki cümlede bahsi geçen kişinin önemli biri olmadığını ifade etmek için kullanılan لا في العير ولا في النفير ikilemesi o kişinin özelliğini en kısa ve anlaşılır biçimde izah ederek anlamı kolaylaştırmıştır.

İkilemenin bu özelliği onu deyim ve atasözüne yaklaştırmaktadır. Az kelimeyle çok şey ifade edip anlamı kolaylaştırma özelliği ikilemeleri ilgi çekici kılan önemli bir özelliktir. Ayrıca bu yönüyle ikilemeler iletişimi de kolaylaştırdığı için işlevsel bir yön kazanmaktadır.

1.2.5. Anlatımı güzelleştirme

İkilemeyi kullanma sebeplerinden biri de ifadeyi etkili kılmak, söyleyişe güzellik katmak ve anlatımı zenginleştirmektir. İkilemede bulunan ses benzerliği ve anlam ilişkisi, ifadeyi güzelleştirmeye yardımcı olmaktadır. Bu yönüyle ikilemeler atasözü ve deyimlere benzemektedir. Örneğin وسيم قسيم ifadesinin cümleye kattığı

güzellik ve etki buna benzer anlamı veren **وسيم جدا** ya da **كم هو وسيم** vb. ifadelerden belirgin şekilde ayrılmaktadır.

İkileme ile anlam düz ve yalın bir ifade biçimi olmaktan çıkıp güzel ve etkili bir söyleyişe dönüşür. Bu özelliklerinden dolayı benzer anlamı veren ifadeler kullanmak yerine ikilemeleri tercih etmek daha etkili olmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

İkilemelerin Sınıflandırılması

Bu bölümde ikilemeler; ses benzerliği, anlam, sözcük türü ve söz dizimi gibi farklı açılardan ele alınarak örneklendirilmiştir. Bunun yanı sıra ikilemelerin taşıdığı kültürel izlerden, atasözü, deyim ve Kuran'ı Kerim'de ikileme kullanımından örneklerle bahsedilmiştir. Arapça ikilemelerin Türkçe ikilemelere göre daha az olmasının sebeplerine değinilmiştir.

2.1. Ses Benzerliği Bakımından İkilemeler

İkilemenin ayırt edici özelliklerinden biri de ses benzerliğidir. Çünkü ikilemelerde ahenk önemli bir yere sahiptir. İkilemelerde bu ahengi sağlayan, ikilemeyi oluşturan sözcüklerin aynı sesle başlaması, aynı sesle bitmesi ya da iç seslerde benzerlik olmasıdır. İkilemenin sahip olduğu bu özellik, anlamın güçlendirilmesine katkıda bulunur. Ses benzerliğinin ifadeye kattığı bu ahenkli söyleyiş, üslubu zenginleştirir. Bu durum, ikilemelerde uyaklı bir söyleyiş oluşturarak ifadeye şiirsel bir özellik katar.

İkilemelerdeki ses benzerliği bir zorunluluk değildir. Çünkü bu benzerliğe sahip olmayan ikilemeler de mevcuttur. Ancak genel itibariyle söz konusu benzerliğin bulunduğu görülür.

Ses benzerliği bakımından sınıflandırılan ikilemelerin bazıları birkaç özelliğe sahiptir. Yani bir ikilemede hem ön ses benzerliği hem son ses benzerliği bulunabilir. Daha önce de belirtildiği gibi bu durum ikilemeleri tek bir kalıba sokmanın mümkün olmadığını göstermektedir. Bazı ikilemeler birden çok gruba aynı anda girebilir. Bu nedenle aynı örnekler farklı bölümlerde tekrarlanabilmektedir. Bu bölüm, aynı sözcüklerin tekrarıyla oluşmuş ikilemeler dışındaki ikilemelerin nasıl bir ses düzeni içinde bulunduklarını göstermesi açısından önemlidir. Bu bölümde Arapçadaki ikilemeleri; ön ses, iç ses veya son ses benzerliği taşıyan, morfolojik benzerlik taşıyan ve ses benzerliği taşımayan ikilemeler olmak üzere beş bölümde inceledik.

2.1.1. Ön Sesin Tekrarıyla Oluşan İkilemeler

İkilemelerde ifadeye ahenk katan özelliklerden biri ikilemeyi oluşturan sözcüklerin ön sesinin tekrarlanmasıdır. Arapçada ön ses benzerliği ile meydana gelen ikilemeler az görülmektedir. Aşağıdaki örnekler sadece tek ön ses benzerliğinden oluşan ikilemelerdir.

- يَسْرَحَ وَيَمْرَحَ

Keyifli mi keyifli

- أَوَّلًا وَأَخِيرًا

Her şeyden önce

- السَّيْرَ وَالسَّلُوكَ

Yol yordam

- مَأْكُلَ وَمَشْرَبَ

Yiyecek içecek

- الْقُوَّةَ وَالْقُدْرَةَ

Güç kuvvet

2.1.2. İç Ses Benzerliği Olan İkilemeler

Arapçadaki ikilemelerde ahenk kimi zaman sözcüklerin iç ses benzerliğinde sağlanır. Bu tür ikilemelerin bir kısmında iç ses benzerliğinin yanı sıra ön veya son ses benzerliği de görülmekle birlikte iç ses benzerliği bu ikilemelerin temel karakteristiği olarak ortaya çıkmaktadır.

- إِقْبَالَ وَإِدْبَارَ

İniş çıkış

- بِالتَّمَامِ وَالْكَمَالِ

Tam tamına

- الخاص والعام

Cümle âlem

- عاليه سافله

Altı üstü

- صعود ونزول

İniş çıkış

- عدو لدود

Kanlı bıçaklı düşman

2.1.3. Son Ses Benzerliği Olan İkilemeler

Bazı ikilemelerde bulunan son ses benzerliği düz yazıda bir çeşit uyak biçimi sayılır. Arapçada bu özelliğe sahip ikileme grubu çok sayıdadır. Son ses benzerliği ikilemeye ahenkli bir söyleyiş katan önemli bir özelliktir. Bu kategoriye giren kimi ikilemeler ön ses veya iç ses benzerliğine sahip olsalar da son ses benzerliği bu tür ikilemelerin baskın karakterini oluşturmaktadır.

- سألما غانما

Sağ salim

- شَذَرَ مَذَرَ

Palas pandıras

- هرج ومرج

Ana baba günü

- من كل حدب وصوب

Dört bir yandan

- لَا شَوْبَ وَلَا رَوْبَ

Yalansız dolansız, hilesiz hurdasız

2.1.4. Morfolojik Benzerliği Olan İkilemeler

Arapçanın dil yapısı vezin üzerine kurulu olduğu için ikilemeleri oluşturan sözcüklerde morfolojik benzeşme sık görülen bir durumdur. Arapçada ikilemelerin çoğu birtakım ses benzerlikleri ve anlam ilişkisinin yanında morfolojik benzeşmeyi taşırlar.

- صُعودٌ ونُزولٌ

İniş çıkış

- ما له صفراء ولا بيضاء.

Parasız pulsuz

- نصا وروحا

Madden ve manen, canı gönülden

- في النعماء والبأساء

İyi günde kötü günde

- لا يعد ولا يحصى

Haddi hesabı yok

Arapçada mevcut olan ikilemelerin çoğu tek bir ses benzerliği türünden ziyade hem ön hem iç veya hem iç hem son ses benzerliği ile morfolojik benzerliği aynı anda taşıyan ikilemelerdir. Şüphesiz bu tür ikilemeler daha çok etki ve pekiştirme gücüne sahiptir. Aşağıdaki örnekler farklı ses benzerliği türlerini aynı anda kendinde taşıyan etkisi kuvvetli ikilemelerdir.

- فَرْعًا وَشَرْعًا (ön ses, iç ses ve son ses benzerliği, morfolojik benzerlik)

Tamamen haklı olarak

- ارتفع وانخفض (ön ses ve iç ses benzerliği, morfolojik benzerlik)
Yükseldi ve alçaldı.

- هياط ومياط (ön ses, iç ses ve son ses benzerliği, morfolojik benzerlik)
Bağırıp çağırma

- لا يكل ولا يمل (ön ses ve son ses benzerliği, morfolojik benzerlik)
Bıkmaz usanmaz

- كزّ لزّ (ön ses ve son ses benzerliği)
Cimri mi cimri

2.1.5. Ses Benzerliği Olmayan İkilemeler

Ses benzerliği faktörü, ikilemeler için belirleyici bir özellik olsa da bazı ikilemelerde bu durum görülmemiş, ikilemenin diğer işlevi olan anlamsal etki daha çok ön plana çıkmıştır. Ses benzerliği ikinci plana itilmiş olarak görülse de bu tür ikilemelerde de bir ahenk göze çarpar. Kimi zaman zıtlıkların ahengi, kimi zaman da anlamsal çağrışımların yakınlığı, ses benzerliği olmayan bu ikilemelere bir söyleyiş güzelliği katmıştır. Bu tür ikilemelerin sayısı ses benzerliği taşıyan ikilemelere göre azdır.

- أتى على الأخضر واليابس
Yerle bir etmek

- بالحديد والنار
Silah zoruyla

- بالرفاء والبنين
Sevinç ve huzurla

- رأساً على عقب
Baştan aşağı

- العادات والتقاليد

Gelenek görenekler

- بين عشية وضحاها

Birdenbire, kaşla göz arasında

2.2. Anlam Bakımından İkilemeler

İkilemelerde incelenmeye değer diğer önemli nokta ise ikilemeyi oluşturan sözcüklerin anlam ilişkisidir. Anlamı güçlendirme amacını taşıyan ikilemeler dilin birçok unsurundan faydalanarak meydana gelebilmektedir. Böylece bazen kelimenin karşıt anlamı bazen de yakın anlamı bir arada kullanılarak ikilemeye özgü ahenk ve anlam etkinliği yakalanmış olmaktadır.

Bu bölümde ikilemeler anlam ilişkisi bakımından incelenerek ikilemeyi oluşturan sözcüklerin yakın veya karşıt anlamlı olma özellikleri ele alınmıştır. Bunların dışında aynı kelimenin tekrarından oluşan ikilemeler incelenmiştir.

Bir ikilemenin verdiği anlam, kendisini meydana getiren sözcüklerin yakın veya karşıt anlamlı olmak gibi birbirine göre olan durumlarıyla belirir. Bu yüzden ikilemeyi oluşturan sözcüklerin anlamlarının birbiriyle olan ilişkisini göz önüne almak gerekir.

Bir dilde aynı anlama gelen sözcükler aynı dilin sözcükleri olması durumunda aralarında çok ince de olsa bir anlam farkı bulunacağı düşüncesiyle söz konusu sözcükler için “eş anlamlı” terimi yerine “yakın anlamlı” terimi tercih edilmiştir. Ancak farklı dillere ait sözcükler aynı anlama gelmesi durumunda eş anlamlı olarak kabul edilebilir. Fakat tespit edilen ikilemelerde sözcükler yabancı kökenli olmadığı için Arapça ikilemeler eş anlamlılık açısından değil yakın anlamlılık açısından incelenmiştir. Bu konuda Doğan Aksan’ın şu sözlerinden yola çıkılarak hareket edilmiştir:

“Hiçbir dilde, birbirinin tam aynı, eşi anlama gelen birden fazla yerli sözcüğün bulunmadığı, bütün bilginlerce benimsenen bir gerçektir. Dilbilimde “bir kavrama bir gösterge” ilkesi herkesçe benimsenmiş, eşanlamlılar ayrı ayrı kavramları dile yansıtan ayrı ayrı göstergeler olarak görülmüştür” (Aksan, 1998: 191).

Yine bu konuda Hatipoğlu şöyle söylemektedir:

“Bu tür ikilemelerde, sözcükler görünürde aynı anlamlı sayılırsa da, her yerde birbirlerinin yerine kullanılamadıkları için, gerçekte aynı anlamlı değildirler.

Gerçekten anlamı aynı olan sözcüklerden kurulan ikilemelere en iyi örnek, aynı sözcüğün tekrarıyla kullanılan ikilemelerdir” (Hatipoğlu, 1971: 58).

Bu bölümde ikilemeyi oluşturan sözcükler anlam bakımından ele alınmakla birlikte söz konusu anlam ilişkisine sahip olan bazı ikilemelerde aynı zamanda ses benzerliği gibi başka yakınlıklar da görülebilmektedir.

2.2.1. Yakın Anlamlı Sözcüklerden Oluşan İkilemeler

Bu gruptaki ikilemelerde aynı anlamda olmayan ancak anlamları birbirine yakın olan veya birbirini çağrıştıran sözcükler kullanılarak anlama vurgu verilmeye çalışılmıştır. Arapça ikilemelerde örneklerine çok rastlanmaktadır.

Bu tür ikilemelerde birinci ya da ikinci sözcüğün anlamı bütün ikilemeyi kapsar. Bazen yakın anlamlı iki sözcüğün oluşturduğu ikileme bu iki sözcüğün kendi anlamlarının dışında ikilemeye özgü yeni bir anlam kazandırır (Çağatay, 1978: 39). Yakın anlamlı sözcüklerle oluşturulan ikilemeler kavram çerçevesini genişletmeye yarar (Ağakay, 1954: 104). Bu tür ikilemelerde iki anlam var gibi görünse de bu durum anlamsal bütünlüğü zedelemeyiz, ikilemenin anlamı kuvvetlendirme özelliği gerçekleşir.

Yakın anlamlı sözcüklerden oluşan ikilemeler sadece anlam ilişkisine sahip olmayıp aynı zamanda ses benzerliğine de sahip olabilmektedir. Böylece bu tür ikilemelerde hem anlam hem de ses benzerliği bir arada görülerek ifadenin içerik ve ahenk kısmı bütünleşerek söyleyişe güzellik katmaktadır. “Anlamları yakın olan sözcüklerden kurulan ikilemelerde de, her iki sözcüğün kendi anlamında başlı başına kullanıldığı görülür. Fakat yakın anlamlı sözcüklerden kurulan ikilemelerdeki sözcüklerin bazılarında anlamdan başka, ses ve biçim yakınlıkları da vardır” (Hatipoğlu, 1971: 58–59).

- حَوْلَ وَطَوْلَ

Güç kuvvet

- فُرُوحَ وَجُرُوحَ

Yara bere

- شَرِيدَا طَرِيدَا

Kaçak göçek

- الحمد والشكر

Hamdū sena

2.2.2. Karşıt Anlamlı Sözcüklerden Oluşanlar

Karşıt anlamlılık, bağıntılı tamamlayıcı ve ölçünlü çiftlerin söz konusu olduğu anlam türüdür. Karşıt anlamlılıkta birimler, ortak anlam eksenine sahiptir (canlı/cansız, çekingen/girişken). Karşıt anlamlılıkta *derecelilik*: sıcak/ılık/serin/soğuk; *bütünleyicilik*: evli/bekâr, asker/sivil, kadın/erkek ve *karşıtlık*: vermek/almak, gitmek/gelmek bağıntıları söz konusudur (Eker, 2005: 399). Bu tür ikilemelerde sözcüklerin zıtlığına rağmen anlamsal bir bütünlük söz konusudur. Her iki kelime tek bir kelime gibi algılanır.

Anlamı karşıt olan sözcüklerden oluşan ikilemeler mecaz yoluyla yeni bir kavram yaratmaya, iki karşıt kavramı uzlaştırıp iki kutuplu bir düşünce anlatmaya ya da iki ihtimali karşılaştırıp ikircillik meydana getirmeye yarar (Ağakay, 1954: 104).

- كَرَّ وَفَرَّ

Taarruz ve savunma

- طول وعرض

Dört bir yanda

- ظهرا لبطن

Baştan aşağı

- قبضة رُفْضة

Bir öyle bir böyle

- بين الحياة والموت

Ölüm kalım

İkilemeleri oluşturan karşıt anlamlı kelimeler kendi içerisinde yakınlık-uzaklık veya yarar-zarar ifade eden kelimeler olabilmektedir (Suçin, 2006).

- هنا وهناك

Orada burada

- ثواب وعقاب

Sevap ceza

2.2.3. Aynı Kelimenin Tekrarından Oluşan İkilemeler

Aynı kelimenin tekrarından oluşan kelime grupları yineleme veya tekrar grubu olarak da adlandırılmaktadır. Bu çalışmada bunlar anlama vurgu ve ahenk kattığı için ikileme olarak kabul edilmektedir.

- أولاً فأولاً

Her şeyden önce

- إربا إربا

Lime lime

- بين حين وحين / بين الفينة والفينة

Arada sırada

- شيئاً فشيئاً

Azar azar

- بين بين

İyi kötü

2.3. Sözcük Türü Bakımından İkilemeler

İkilemelerin temel amacı anlamı güçlendirmek olduğu için ikilemeleri oluşturan sözcük türleri başlı başına önemli sayılmayabilir. Bununla birlikte sözcük türü anlama etki ettiği için bunların bilinmesi gerekmektedir. Çünkü ikilemenin cümle içinde üstleneceği görevi belirleyen de sözcük türüdür. Çalışmanın bu bölümünde sözcüklerin

görevine bakmaksızın sözcük türü olarak sözcüklerin çağrıştırdığı ilk değer dikkate alınmıştır. Cümle içinde yüklendikleri görev ayrı bir başlık altında ele alınmıştır.

Arapçadaki bazı ikilemelerde öncül ve ardıl sözcük cümle içerisindeki konumuna göre farklı türlerde karşımıza çıkabilir. Bu yüzden söz konusu ikilemeyi sözcük türü bakımından incelerken mutlaka fiil, mastar veya ismi fail olarak nitelendirmemiz mümkün olmayabilir. Bu durum ikilemenin kalıplaşma özelliğine zarar vermemekle birlikte sözcük türü açısından farklılığa uğrayan bu tür ikilemelerin sayısı azdır. Genelde ikilemeler tek sözcük türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Aşağıdaki örnekler söz konusu değişikliğe sahip olan ikilemelerden bazılarıdır. Bu durum anlamı da doğal olarak değişikliğe uğratacaktır.

- شَحِيمٌ لَحِيمٌ

Etli butlu

- بَلَحْمُهُ وَشَحْمُهُ

Olduğu gibi, eksiksiz

- صَالَ وَجَالَ

Derinleşmek, genişlemek

- لَهُ صَوْلَاتٌ جَوْلَاتٌ

Cesur

- إِقْبَالًا وَإِدْبَارًا

Bir ileri bir geri

مِنْ كُلِّ قَبِيلٍ وَدَبِيرٍ

Her türden

2.3.1. Adlarla Kurulan İkilemeler

- لَا أَصْلَ وَلَا فُصْلَ

Aslı astarı yok

- ربح الزراع

Cömert mi cömert

- عيب وريب

Eksik gedik

- الخير والشر

Hayır şer

2.3.2. Sıfatlarla Kurulan İkilemeler

- غث رث

Saçma sapan

- الحلو والمر

Acı tatlı

- لفاق بفاق

Geveze mi geveze

- كز لز

Cimri mi cimri

2.3.3. Eylemlerle Kurulan İkilemeler

Bölümün girişinde de belirtildiği gibi Arapçada bazı ikilemeler sözcük türü bakımından farklı şekillerde karşımıza çıkabilmektedir. Bu durum özellikle fiillerde daha çok görülmektedir. Söz konusu ikileme cümle içerisindeki konumuna göre kimi zaman mazi, kimi zaman muzari, bazen de mastar şekline girmektedir. Bununla birlikte ikilemeleri mazi, muzari ve mastar olarak ayırmamızın sebebi, bu ikilemelerin karşımıza en çok çıkabilecek olan şeklini göstermektedir.

2.3.3.1. Mazi Fiil Şeklinde Gelen İkilemeler

- أَقَامَ الدُّنْيَا وَأَقْعَدَهَا

Kıyameti koparmak

- شَاءَ أَمْ أَبَى

İstese de istemese de

- أَرْغَى وَأَزْبَدَ

Tehdit savurmak

- قَلَّ وَنَدَرَ

Az ve nadir

- ارْتَفَعَ وَانْخَفَضَ

Yükseldi alçaldı

- لَفَّ وَدَارَ

Kem küm etmek

2.3.3.2. Muzari Fiil Şeklinde Gelen İkilemeler

- يَصُولُ وَيَجُولُ

Enine boyuna işlemek

- لَا يُقَدِّمُ وَلَا يُؤَخِّرُ

İşe yaramaz

- يَسْرَحُ وَيَمْرَحُ

Keyifli mi keyifli

- لا يعد ولا يحصى

Haddi hesabı yok

- لا يكل ولا يمل

Bıkmaz usanmaz

2.3.3.3. Mastar Şeklinde Gelen İkilemeler

- أخذ ورد

Tartışma

- أخذ وعطاء

Karşılıklı özveri

- البيع والشراء

Alım satım

- صعود ونزول

İniş çıkış

- ذهاب وإياب

Gidiş geliş

- ذات حسن وجمال

Güzel mi güzel

2.4. Cümle Öğelerinde İkileme

İkilemeler Arapçada dilbilgisel bir yapı olmadığı için cümlenin öğeleri arasındaki yeri değişiklik arz edebilir. Dolayısıyla ikilemeler, cümle içerisinde çok farklı görevlerde gelebilir.

İkilemelerde kalıplaşma esas olduğu için öncül ve ardıl sözcük cümle içerisinde farklı konumlarda bulunmaz. Her iki sözcük de tek bir öğeye işaret etmektedir.

2.4.1. Haber Konumunda İkileme

- غَيْضٌ مِنْ فَيْضٍ

ما نلناه من عطائه إنما هو غيض من فيض.

Yardımlarından bize düşen sadece devede kulak.

2.4.2. Tamlama Konumunda İkileme

- أَمْرٌ وَنَهْيٌ

أصبح صاحب الأمر والنهي في جميع البلاد بعد قضائه على فلول المتمردين.

İsyancı birlikleri yok etmesinin ardından bütün ülkede tek otorite oldu.

2.4.3. Car-Mecrur Konumunda İkileme

- تحت سمعه وبصره

Gözetiminde

- بنصه وفصه

Harfî harfine

- رأساً على عقب

Tepeden tırnağa

2.4.4. Fail veya Mübteda Konumunda İkileme

- القاصي والداني

العقاد كاتب مشهور يعرفه القاصي والداني.

Akkad büyük küçük herkesin tanıdığı bir yazardır.

- ثاغ ولا راغ

ما في الدار ثاغ ولا راغ.

Evde hiç kimse yok.

2.4.5. Meful Konumunda İkileme

- مَدَّاع لَدَّاع

ما رأيت مَدَّاع لَدَّاع مثله.

Onun gibi sözünde durmayan birini görmedim.

- الهموم والغموم

لم يذق الهموم والغموم.

Dert tasa nedir bilmez.

2.5. İkilemelerdeki Kültürel Motifler

İkilemeler birçok dilde çok uzun zamandır kullanılan dil yapılarıdır. Bu yönüyle dilin en doğal özelliğini de içinde barındırmaktır. Dilde var olan ikilemelerden haberdar olan bir dil öğrencisi sadece bunları çabuk öğrenmekle kalmaz aynı zamanda hedef dilin inceliklerine de vakıf olur. Çünkü dilin kültürle olan yakın ilişkisini göz önüne aldığımızda ikilemelerin bize o dili kullananlarla ilgili birçok bilgi verdiğine tanık oluruz. Dilin inceliklerinden ikilemeler yoluyla haberdar olmak, hedef dille kaynak dilin örtüşmeyen ve dil öğrencisine garip gelen noktalarını açığa kavuşturmaya yardımcı olabilir.

Örneğin Türkçe ikilemelerde cinsiyet söz konusu olduğunda dışıdan erkeğe bir sıralanış vardır. Ana baba, bacı kardeş, kadın erkek gibi ikilemelerde bayana öncelik göze çarpmaktadır (Çoraklı, 1991). Ancak Arapçada bu tür ikilemelerde erkeğin önde olduğunu görürüz:

- الأب والأم

Ana baba

- ذكورا وإناثا / الرجال والنساء

Kadın erkek

Yine Türkçe ikilemelerde mesafe söz konusu olduğunda orada burada, şu bu, uzaktan yakından örneklerinde olduğu gibi uzaktan yakına doğru bir sıralanış görülmektedir (Çoraklı, 1991). Ancak Arapçada bu durumun tersi göze çarpmaktadır.

- هنا وهناك

Orada burada

- لا هذا ولا ذاك

Ne şu ne bu

- لا من قريب ولا من بعيد

Ne uzaktan ne yakından

Bu örneklere baktığımızda ikilemelerin milletlerin kültür taşıyıcısı durumunda olduğu dikkatimizi çekmektedir. Türklerde bayan, Araplarda ise erkek önce gelmektedir. Araplar önce kendilerinden ya da yakından başlarken, Türkler karşıdakinden, uzaktan başlamaktadır.

İkilemeler bize o dili kullananlarla ilgili sadece soyut bilgiler vermekle kalmaz, söz konusu milletin yaşantısıyla ilgili birtakım somut bilgiler de verir. Aşağıdaki Arapça ikilemelere baktığımızda Arapların yaşam tarzıyla ilgili belirgin izlere rastlamak mümkündür.

- اختلط الحابل بالنابل

Sözlük anlamı “ağ kuranla ok atan birbirine karıştı” demek olan bu deyimleşmiş ikilemede her şeyin birbirine karıştığı anlamı verilmektedir. Türk dili, aynı anlamı vermek için, tarım kültürüne dayalı olarak “sap” ve “saman” sözcüklerini kullanırken Arapça, avcılık geleneğine bağlı olarak حابل ve نابل sözcüklerini kullanmıştır. حابل sözcüğü, ağ şebekesi kurarak, نابل sözcüğü de ok atarak avlanan avcılar için kullanılmaktadır. Avcılık kültüründe, “ağ kurarak avlanan ile ok atarak avlanan birbirine karıştı” sözü, işlerin karmakarışık hâle geldiğini dile getiren mecazî bir ifadedir (Doğru, 2004).

- لا ناقة له ولا جمل

Kullanıldığı yere göre farklı anlamlara sahip olabilecek bu ifadede dişi deve anlamındaki ناقة ile erkek deve anlamındaki جمل kullanılarak bahsi edilen kişinin hiçbir şeye sahip olmadığı anlamı verilmektedir. Böylece Arap kültürünün en önemli unsurlarından biri olan devenin dişi ve erkeğinin farklı kullanımıyla karşımıza çıktığı bu ikileme, klasik dönemde devenin Arapların hayatında çok önemli bir yer tuttuğuna ilişkin ipuçları vermektedir (Doğru, 2004).

- لا في العير ولا في النفير

Önemsiz, işe yaramayan kimseler için kullanılan bu ikilemede, ticaret kervanı anlamındaki العير ile savaş alayı anlamındaki نفير kullanılmıştır. Dönemin sosyal yaşamında çok önemli bir yere sahip olan bu iki unsurun kullanıldığı ikileme, dil-kültür ilişkisini gösteren bir örnek olmuştur (Doğru, 2004).

2.6. Atasözü ve Deyimlerde İkileme

Deyimler dilde yer alan kalıplaşmış ifadeler arasında önemli bir yere sahip olan ifade biçimleridir. Deyimler; konuşma dilinde çokça kullanılması, az sözle çok şey ifade etmesi, ifadeyi etkili bir biçimde sunması ve dilin kültürle olan bağlantısına ilişkin mesaj vermesi yönüyle dilde önemli rol oynarlar.

Deyimler içerisinde, daha küçük birimler hâlinde kullanılan kalıplaşmış bazı yapılar vardır ki bunların başında da ikilemeler gelir. İkilemeler uzun uzun anlatılabilecek bir konuyu birkaç sözcükle ifade eder. Bu özellikleriyle ikilemeler deyimlere yaklaşıp. Öyle ki bazı ikilemeler başlı başına deyim özelliği kazanmıştır. Deyimler konuşma ve yazı dilinde içinde ikilemelerin kullanıldığı yapılardandır. İkilemeler, deyimlere güzellik, akıcılık, ahenk ve etkili bir anlatım gücü katmış, onların zihinde kalmasını kolaylaştırdığı için de deyimlerde sıkça kullanılmıştır. Bu özellikleriyle bazı ikilemeler kullanıldığı deyimlerle o kadar özdeşleşmişlerdir ki onlarla kullanıldıkları deyimlerden başka yerde karşılaşmamaktayız. Kimi ikilemeler ise başlı başına bir deyim olarak kullanıma girmişlerdir. Bu konuda Hatipoğlu şunları söylemektedir:

“İkilemeleri yerli yerinde, tam değerinde kullanan, yüzyıllar boyunca hafızalara işleyen atasözlerimiz ve deyimlerimizdir. Hemen hemen, iki atasözünün ya da iki deyimnin birinde güzel bir ikileme vardır. İkilemenin psikolojik değerini, öğretme, anlatma, hafızalarda etkisini

sürdürme gücünü, atasözlerimiz ve deyimlerimiz en açık biçimde belirtmektedir.” (Hatipoğlu 1971, 80-81).

Atasözü ve deyimleri hem günlük hayatta aktif tutan hem de onlara dilsel açıdan zenginlik katan özelliklerden biri de sözcüklerin ses benzerliği yardımıyla ifadeye kattığı ahenk ve bu nedenle akılda kalıcılığıdır. İkilemeler de bu özelliklere sahip olduğu için ifadede kendisinden faydalanılacak bir sözcük grubudur. Bazı atasözlerinde ses benzerliğini yakalamak için ikilemelerin kullanıldığı görülmekte, bazı ikilemelerin ise deyimleştiğine rastlanmaktadır.

- اختلط الحابل بالنابل

Karman çorman olmak

- أتى على الأخضر واليابس

Yerle bir etmek

- لا في العير ولا في النّفير

Beş para etmez

- لا يعرف كوعه من بوعه

Elifi görse mertek sanır.

- لا يدالس ولا يوالس

Hilesiz hurdasız

بين عشية وضحاها

Kaşla göz arasında, birdenbire

- من كل ما هب ودبّ

Cümle âlem

- لا ناقة له ولا جمل

Parasız pulsuz

2.7. Kuran-ı Kerim’de İkileme

İkilemenin tanımını yaparken özelliklerini sıralarken en önemli ve ayırt edici iki özelliğine değinmiştik. Bunlar anlamı pekiştirmek ve ifadeye ahenk katmaktır. Dini metinlerde muhatabı etkileyip tebliği gerçekleştirmek için sözü en etkili şekilde kullanmak önem taşımaktadır. Nitekim Uyurca dini metinlerde de bu amaca yönelik olarak ikilemeler bolca kullanılmaktadır (Tekin, 2001: 106-108). Bu açıdan bakıldığında Kuran’ın genelinde de böyle bir üslubun olduğu hemen göze çarpmaktadır. Ayetlerde vurgu, pekiştirme, tekrar ve çeşitli ses benzerlikleri yoluyla ahenk oluşturma Kuran-ı Kerim’in en karakteristik özelliğidir. Ancak Kuran-ı Kerim’de bunu sağlayacak çok çeşitli söz sanatlarına başvurulmuştur. Bizim ikileme diye adlandırdığımız anlatım biçimi de Kuran-ı Kerim’de çok yerde geçmektedir.

- أضعافا مضاعفة

يا أيها الذين آمنوا لا تأكلوا الربوا أضعافا مضاعفة.

Ey inananlar kat kat faiz yemeyin. (Al-i İmran:130)

- لا يسمن ولا يغني

ليس لهم طعام إلا من ضريع لا يسمن ولا يغني من جوع.

Onlar için kuru dikenden başka yiyecek de yoktur. O da ne semirtir ne de açlığı giderir.

(Gaşiye: 6,7)

- يبدئ ويعيد

قل جاء الحق وما يبدئ الباطل وما يعيد.

De ki hak geldi, artık batıl ne bir şey ortaya çıkarabilir ne de geri getirebilir. (Sebe:49)

- سرا وعلانية

الذين ينفقون أموالهم باليل والنهار سرا وعلانية فلم أجرهم عند ربهم.

Mallarını gece gündüz, gizli ve açıktan verenlere Rableri katında karşılığı vardır.(Bakara:274)

- طوعا وكرها

أفغير دين الله يبغون وله أسلم من في السموات والأرض طوعا وكرها وإليه يرجعون.

Allah'ın dininden başkasını mı arıyorlar? Hâlbuki göklerde ve yerde olanların hepsi ister istemez ona teslim olmuştur ve ona döndürüleceklerdir.(Al-i İmran: 83)

- ضرا ونفعا

قل أتعبدون من دون الله مالا يملك ضرا ولا نفعا.

De ki Allah'tan başka size zarar ve fayda veremeyenlere mi kulluk yapıyorsunuz?

(Maide:76)

2.8. Arapçadaki İkilemelerin Türkçedeki İkilemelere Göre Az Olması

Arapça ve Türkçedeki ikilemeleri karşılaştıracak olduğumuzda Türkçenin ikileme sayısı açısından zengin olduğu göze çarpmaktadır. Her iki dilin gramer yapısı incelendiğinde ikileme sayısı açısından görülen bu farklılığı iki sebebe bağlamak mümkündür.

1) Bu konuyla ilgili olarak, Tekin, Türkçede ikilemelerin kaynağını, Eski Uygur Türkçesinde ikilemelerin niçin çok kullanıldığının cevabını bulmaya çalışarak izah eder. Ona göre, Uygur dönemi eserlerinde çoğunlukla eş anlamlı ikilemeler bulunmakta ve ikinci unsur, daima birinci unsuru açıklama işlevini üstlenmektedir. Bunu; Mani ve Budist rahiplerin Uygurlar arasında din propagandası yaparken, insanlara bilmedikleri yeni kavramları öğretmek maksadıyla, önce yabancı veya bilinmeyen kelimenin, daha sonra ise Türkçe ve bilinen karşılığının art arda sıralanmasından oluşan ikilemelerden faydalanmış olabilecekleri ihtimali ile açıklar. Ayrıca, aynı durumun Anadolu'da Selçuklular devri Türkçesi için de geçerli olabileceğini vurgular (Tekin 2001: 106-108).

Aynı şekilde Türkçenin diğer dillerle olan etkileşimin ardından özellikle Arapça ve Farsçadan birçok kelime dile girmiş ve bu yeni kelimelerin dile oturması adına Türkçede aynı anlama gelen bir kelimeyle yan yana kullanılarak bu yabancı kelimeyi bir tür açıklama yoluna gidilmiştir. Bu amaçla bir arada kullanılan biri yabancı diğeri Türkçe sözcük zaman içerisinde kalıplaşmış ve ikileme ortaya çıkmıştır. Özellikle yakın anlamdan oluşan sözcüklerin oluşturduğu ikilemelerin oluşma sebeplerinden birinin bu olduğu düşünülmektedir.

Güçlü kuvvetli (Türkçe + Arapça)

Aç biilaç (Türkçe + Farsça)

Kılık kıyafet (Türkçe + Arapça)

Doğru dürüst (Türkçe + Farsça)

Sabah akşam (Arapça + Türkçe)

Canı gönülden(Farsça + Türkçe)

Ses seda (Türkçe + Arapça)

Sorgu sual (Türkçe + Arapça)

Eş dost (Türkçe + Farsça)

Telli pullu(Türkçe + Farsça)

2) İkilemenin vurgu ve pekiştirmeyi öne çıkaran özelliği düşünüldüğünde Arapça dil yapısında bunu yerine getiren birçok dilbilgisel yapının mevcut olduğunu görmekteyiz.

a) Te’kîd: Kendisinden önce gelen kelimenin anlamını pekiştiren ve anlamdaki kapalılığı gideren kelimeye te’kîd denir. İki gruba ayrılır:

1) Lafzî Te’kîd: İsmin, fiilin, harfin hatta cümlelerin tekrarıyla yapılan kelimeye te’kîd denir.

- الاجتهاد الاجتهاد طريق النجاح.

Çalışmak, çalışmak başarının yoludur.

2) Ma’nevî Tekîd: عامة، جميع، كل، كلنا، عین، كلا، نفس gibi kelimelerle yapılan tekîde denir.

- قرأت القصة كلها.

Hikâyenin tamamını okudum.

- إِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنَا.

Şüphesiz biz peygamberlerimize muhakkak yardım ederiz (Mü’min, 51).

b) Te'kit lami ve te'kit nunu: Olumsuz olmayan muzârilerin başına manayı kuvvetlendirmek ve pekiştirmek için getirilen fethalı (ج) harfine te'kit lâmi denir.

Tekidi artırmak için sonuna bir de fethalı şeddeli nûn (ن) (te'kid nûnu) getirilir. Böylece duygu yönünden belagati yüksek olan ifadelerde kullanılır:

- كَلَّا لِيُنْبَذَنَّ فِي الْحُطَمَةِ

Hayır! And olsun ki o mutlaka, Hutame'ye atılacaktır (Hümeze, 4).

c) إِنَّ : Tekit ve pekiştirme edatıdır. İsim cümlesinin anlamını tekit eder ve pekiştirir. Cümlenin anlamına “muhakkak, kesinlikle, şüphesiz, gerçekten, elbette” gibi anlamlar katar.

- إِنَّ تَنْظِيمَ الْوَقْتِ مَهْمٌ فِي حَيَاةِ الْإِنْسَانِ.

İnsan hayatında vakit düzenlemesi gerçekten önemlidir.

d) Mefûl Mutlak: Fiilin anlamını kuvvetlendirmek, şeklini açıklamak ya da kaç kere gerçekleştiğini belirtmek için kullanılan mefûllere denir.

- حَزَنْتِ الْأُمَّ عَلَى فَقْدَانِ ابْنِهَا حَزْنًا شَدِيدًا.

Anne oğlunun kaybına derinden üzüldü.

e) Tahzir: Yapılması istenmeyen bir işi dile getirmek için mefûl bih iki kere tekrarlanarak yapılır.

- الجدار الجدار.

Duvardan sakın.

f) İğra: İkinci şahısları bir işe teşvik etmek için kullanılır. Genellikle teşvik edilecek nesneyi iki defa tekrar etmek suretiyle yapılan fiili hazfedilmiş mefûl bihtir.

- النجدة النجدة!

İmdat, imdat!

Görüldüğü gibi kelimenin tekrarından ibaret ifadeler gibi görünen iğra ve tahzir söz konusu işin istenen veya istenmeyen bir iş oluşuna göre farklı şekillerde

isimlendirilmiştir. Bu tekrarlar Türkçede ikileme olarak adlandırılırken Arapçada anlama göre farklı isimler almıştır.

Arapçada ifadeyi pekiştiren ve anlamı kuvvetlendiren bu dilbilgisel yapıların yanı sıra birtakım edebi sanatlar da bulunmaktadır. Bu edebi sanatlar ifadeye estetik kazandırıp mesajı muhataba daha etkili şekilde ulaştırırlar. Ancak bu tip ifadelerin ikileme sayılmamasının sebebi kalıplaşmış olmamalarıdır. Bu edebi sanatlara Arapça edebi metinlerde çokça rastlanmaktadır.

a) Cinasu'ı Mutarraf: Cinasu'ı mutarraf, cinaslı kelimelerin başında fazla bir harf bulunması veya birbirine benzeyen iki lafzın başında, ortasında veya sonunda telaffuzları yakın olan iki harfin değişmesidir.

- يعجبني من الشاب أن ينطلق، فيطمح ويجمع.

Gencin atılgan olması, isteklerinin ve isyanlarının olması hoşuma gider.

- وهم ينهون عنه وينأون عنه.

Onlar hem insanları peygambere yaklaşımdan vazgeçirmeye çalışırlar, hem de kendileri ondan uzaklaşırlar (En'am:26)

Yukarıdaki örneklerde, birinci cümlede يطمح ve يجمع ile ikinci cümledeki ينهون ve ينأون kelimeleri arasında tek harf değişikliğiyle cinas oluşturulmuştur. Arapça metinlerde, özellikle edebi metinlerde bu tip örneklere bolca rastlanmaktadır.

b) Cinasu Hattı Nakis: Arapça harflerin noktalı ve noktasız benzerleriyle yapılan cinasa cinasu hattı nakis denir.

- لولا الكتب لمرت بنا مناظر القرى رتيبة فارغة بائسة يائسة لاتوحي بشيء.

Kitaplar olmasaydı, köylerin manzaraları bize, ilham vermeyen, tekdüze, boş, sıkıntılı ve umutsuz olarak gelirdi.

- والذي هو يطعمني ويسقيني وإذا مرضت فهو يشفيني.

Beni yediren içiren odur. Hastalandığım zaman bana şifa veren odur (Şuara:79-80).

Yukarıdaki örneklerde de birinci cümlede geçen بائسة ve يائسة ile ikinci cümlede geçen يسقيني ve يشفيني kelimeleri ile sadece nokta değişikliği uygulanarak cinasu hattı nakis sanatı yapılmıştır.

Daha önce de belirtildiği gibi bu tür ifadelerin ikileme sayılmamasının sebebi kalıplaşmış olmamalarıdır.

Arapça ikilemelerin Türkçe ikilemelere göre daha az olmasının sebeplerine ilişkin yukarıda bahsi edilen durumlara baktığımızda, ikilemenin Türkçede daha ön planda olduğu, Arapçada ise ikilemenin amacını ve görevini yerine getiren birçok farklı yapılar bulunduğu için ikilemelerin Arapçada Türkçeye oranla daha az yer tuttuğu anlaşılmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İkilemelerin Dil Öğretimindeki Yeri

Dil öğretiminde en önemli ve en temel sorun akılda kalıcılığı sağlamaktır. Buna ulaşmak için birçok yöntem öne sürülmüş ve öğrenilenlerin azami derecede hafızada yer etmesine çalışılmıştır. Deyim ve atasözü gibi söyleyişleri etkili ve akılda kalıcı kılan unsur, az kelimeyle çok şey ifade etmesi, bunu da ahenkli bir söyleyişle gerçekleştirmesidir. Nitekim ikilemeler de bu iki özelliğe sahip bir dil unsuru olarak dil öğretiminde azami derecede istifade edilebilecek bir kolaylıktır.

Dil öğrencilerinin öğrenme sürecinde en çok karşılaştıkları çeviri sorularında ikileme konusunun bilinmesi önem taşımaktadır. Zira hedef dille kaynak dil arasındaki anlam uyumunu tam olarak yakalayabilmek için kalıplaşmış bir ifade grubu olarak ikilemeyi doğru bir şekilde tespit edip çeviriye yansıtmak gerekmektedir.

3.1. İkilemenin Dil Öğretimindeki Önemi

İkilemelerin en belirgin özelliği anlama vurgu ve pekiştirme katmak, bunu yaparken de çeşitli ses benzerlikleri ve anlam ilişkileri yardımıyla söyleyişte güzellik sağlamaktır. İkilemelerin bu özelliklere sahip olması onu dilde çok etkin ve işlevsel bir yere oturtmaktadır. İkilemenin birçok dilde yer alıyor olması onun önemli bir işlevi olduğunun ayrı bir göstergesidir. Nitekim aynı dil ailesine mensup olmayan dillerde dahi ikileme varlığını sürdürmektedir. Hatta ikileme kimi dillerde bir dilbilgisel yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Tüm dünya dilleri, çeşitli anlamları ifade yolu olarak bu yapılara başvurur.

İkilemeyle ilgili araştırma yapanlar bu konunun öneminden bahsetmemiş, bazıları ise değinip geçmiştir. Konunun öneminden en çok bahseden, bu konuyla ilgili bağımsız bir eser yazan Hatipoğlu olmuştur.

İkilemenin önemiyle ilgili Hatipoğlu şunları söylemektedir:

“İkilemeyi dillerinde az kullanan Batılılar da son yıllarda bu dil olayının önemini toplum üzerindeki etkisini göz önünde tutarak, reklâmlarda propagandasını yapmak istedikleri sanatçının özel adında veya soyadında aynı sesin tekrarıyla ikilemeye benzer bir özelliği yeğlemektedir.”(1971, 12)

İkilemeler konusunda önemli çalışmaları bulunan Doğan Aksan “İkilemeler, dinleyende, başka herhangi bir anlatım yoluna göre çok daha güçlü ve etkili bir izlenim

uyandırır; zihinde bir kavramın algılanması sırasında, onun pekiştirilmesini sağlar.”demektedir. (Aksan, 2002: 81)

Tuna, ikilemelerin öneminden bahsederken şunları söylemektedir: “Sözlerin belli kurallara bağlı olarak böyle yan yana kullanılmaları, dilimize kelime yaratma zenginliği, faaliyetlerin her türlüşünün, en ince bir şekilde söz ile ifadesini mümkün kılan fiilî şekiller zenginliği, tasvir zenginliği ve güzelliği... gibi çok esaslı özellikler kazandırmıştır” (1949). Tuna, önemli gördüğü ikilemeleri kapsamlı bir şekilde ele alan bir çalışma olmadığını belirterek bu konudaki eksikliğe de dikkat çekmiştir.

İnsanlar, duygularını yansıttıkları ölçüde rahatlar. Duyguları iletmenin en önemli araçlarından olan dil ise bunu sağlayacak birçok özelliğe sahiptir. Bu özellikler içerisinde en etkili olabilecek unsur ikilemedir. Çünkü ikileme birtakım edebi söz sanatlarıyla sınırlı kalmayan bir ifade özgürlüğü verir. İkilemeler geniş bir halk tabakasının kullandığı topluma mal olmuş ifadelerdir. Bu yönüyle ikilemeler uzun zamandır kullanılan kelime grubudur. Dilin en doğal söylemine yakın ifadelerdir. Kişiyi duygularını ve yaşadıklarını zorlanmadan ve en etkili şekilde ifade etme fırsatı vererek rahatlamasını sağlar. Bazen kelime tekrarı bazen de birtakım seslerin tekrarıyla kişiyi kendini iyi ifade etme fırsatı verir. Bu açıdan ikilemeler daha çok psikolojik ve öznel bir ifade şeklidir. İkilemenin bu özelliği onu daha çok konuşma diline yaklaştırdığı için akademik çalışmalarda bu konu uzun süre ihmale uğramıştır kanaatindeyiz.

İkilemeler bir bakıma deyim gibi az kelimeyle çok şey ifade etmektedir. Akılda kolay kalabilecek birbiriyle uyaklı sözcüklerden oluşur. Bunun yanı sıra anlatıma dinamik bir ifade katarak anlatılan durumu canlandırır. Hatipoğlu, ikilemelerin bu özelliği için ikilemelerle resim çizme ifadesini kullanır.

“Bir olay, bir görüntü, bir hayal, bir düşünce sözle, yazıyla ana çizgileri bakımından resim gibi aktarılabilir. İkilemede iki sözcükle küçük bir tablo çizilir ki etkisi kolayca silinemez.” (1971, 60)

İnsanlar hayatın her alanında estetik ve görselliğin peşinde olmuşlardır. Bu yüzden şiir duygu ve düşünceleri iletmede hep önemli bir yere sahip olmuştur. Çünkü şiirin müziksel yapısı ve ifadedeki etkililiği insanları öteden beri etkileye gelmiştir. İnsanların bu ilgisi şiirle sınırlı kalmamış günlük konuşmalarda da hem etkili ifadeyi hem ahengi yakalamak için birtakım biçimler oluşturmuşlardır. İkilemeler de bu ilgiden ortaya çıkan bir dil olayıdır. Böylece insan ifade kuvvetini ve şiirselliği hiçbir zaman

bırakmamıştır. İkilemeler konuşmadaki şiirselliktir. İkilemenin aslında bir psikoloji ve müzik olayı olduğunu söyleyen Hatipoğlu bu konuyu şöyle ifade etmiştir:

“Aslında psikolojinin akılda tutma kuralları arasında en etkilisi tekrarlama ve çağrışım yöntemleridir. Dildeki ikilemenin varlığı da insanların öteden beri denedikleri böyle psikolojik olaylara ve bir çeşit müzik özelliğine dayanır. Gerçekten de iyi kullanılan ikilemenin anlatıma kattığı güç başka yollarla kolayca sağlanamaz.

Dilin en güzel ürünü muhakkak ki şiirdir. Şiirin en güzeli de anlam gücü ile ses güzelliğini birlikte yansıtır. Ses güzelliğinde de yan yana kullanılan sözcüklerin uygun ve benzer seslerinin etkisi büyüktür. İkileme olayında bu iki etkenin, ses benzerliğinin, tekrardan doğan anlam gücünün, birlikte yan yana kullanıldığı görülür. Bu bakımlardan ikileme, yoğunlaştırılmış bir ses ve anlam gücüdür.” (Hatipoğlu, 1971: 12)

Son yıllarda gittikçe artarak önem kazanan konulardan biri de iletişimdir. Zira iletişim, toplumsal ilişkilerin sağlıklı ve etkili gerçekleşmesinde dikkat edilmesi gereken noktalara sahip bir alandır. Kişisel gelişim konuları arasında önemli bir yer tutan iletişimin sağlıklı gerçekleşmesine yardımcı olacak unsurlardan biri de ikilemelerdir. Çünkü ikilemelerin kullanımı iletişimde büyük eksikliklerden kabul edilen yanlış anlama, eksik anlama vb. durumları ortadan kaldıracak özelliklere sahiptir. Nitekim tek kelimeyle ifade edilen durumlarda onun benzer kelimeyle karıştırılması veya başka bir anlama çekilme ihtimali söz konusuysa iki kelimeden oluşan ve kalıplaşmış bir sözcük öbeği olan ikilemede bu ihtimal çok az bir seviyeye inmektedir. Çünkü anlam hem iki kelimeyle ifade edilerek pekişmekte hem de kalıplaşmış bir sözcük grubu olması yönüyle muhataba daha net ulaşmaktadır. Bu durum iletişimi de daha etkili ve sağlıklı hale getirmektedir. Böylece hem mesajı ileten hem de mesajın iletildiği kişi açısından anlama dair bir belirsizlik söz konusu olmamaktadır.

Genel olarak öğretimde özelde ise dil öğretiminde öğrenilenleri akılda tutmak için vurgulanan unsur tekrardır. Önemli görülen, anlaşılması istenen bir konu birkaç kez tekrarlanır. Bu şekilde kuvvetli bir anlatım sağlanır ve sözcüğün akılda kalması kolaylaşır. Bu konuda ikilemeler hem öğreten hem de öğrenen için çok büyük bir kolaylık sunar. Çünkü kelimenin bazen aynı bazen de benzer seslerle tekrarı söz konusudur. Tekrarın yanı sıra ikilemenin sahip olduğu ahenkli söyleyiş hafızada kalmayı kolaylaştıran ayrı bir özelliktir. İkinci dil öğrenen kişilerin birçok yeni kelimeyle karşı karşıya kalıp bunları unutmama gerekliliğini duyduğu bir süreçte dilde

önemli bir yer tutan ikilemeler hem kolay hem de sıkıcılıktan uzak bir anlatım biçimidir.

İkilemeler hemen hemen tüm edebi türlerde rastlanabilecek yapılardır. Roman, hikâye ve şiirlerde ikilemeler sık sık karşımıza çıkmaktadır. Atasözleri ve deyimler de içinde birçok ikilemeyi barındırmaktadır. Bir dil öğrencisinin hedef dilde söz konusu türleri okurken ikilemelerden haberdar olması anlamayı kolaylaştırmaya yardımcı olmaktadır. Öncül ve ardıl sözcüğün birbirinden bağımsız kelimeler olmadığını, ikisinin tek bir anlam ifade ettiğini ve anlamı güçlendirdiğini bilen bir dil öğrencisi okuduğu bir roman veya şiirde anlama daha kolay ulaşabilmektedir. Bunun yanı sıra ikilemeler akılda kolay kalabilen ifadeler olduğu için bir dil öğrencisi gerek konuşurken gerek yazarken bunları zorlanmadan kullanarak anlamı ifade edebilir. Arapçada ikilemeler dilbilgisel bir yapı olmadığı için bir kullanım zorluğu da oluşturmaz. Gerek okurken gerek kullanırken anlama kattığı güçten rahatlıkla istifade edilebilir.

3.2. İkilemeler Konusunda Uygulanan Test ve Yorumu

Öğrencilerin yabancı dil öğreniminde ikilemelere karşı tutumlarını tespit edebilmek için Arapça Öğretmenliği 3. Sınıf öğrencilerine ikilemelere ilişkin bir test uyguladık.

Test Soruları ve Yorumları

1) Aşağıdaki cümlede altı çizili ikilemenin yakın anlamlısı olabilecek ibare aşağıdakilerden hangisidir?

كثير منا نأمن لمن لا يُدالس ولا يُؤالس.

(أ) لا يُعدّ ولا يُحصى (ب) لا يُقدّم ولا يُؤخر (ج) لا يُخادع ولا يُغدر (د) لا يكذب ولا يقترى

Bu maddenin güçlük indeksi 0,23 olup bu sorunun sınıfa zor geldiği görülmektedir. Özellikle د şıkkı çeldirici olarak birçok öğrenciyi hataya düşürmüştür. د şıkkı anlam olarak cümleyi uygun bir şekilde tamamlıyor olsa bile لا يدالس ولا يؤالس ikilemesinin eş anlamlısı olmadığı için doğru şık olmamaktadır. “Aldatmaz kandırmaz” anlamındaki لا

لايخدع ولايغدر ikilemesi يدالس ولا يوالس ikilemesi ile yakın anlamlıdır. د şıkkı ise “yalan söylemez iftira etmez” anlamına gelmektedir.

2) Aşağıdaki cümlede altı çizili ikilemenin yakın anlamlısı olabilecek ibare aşağıdakilerden hangisidir?

أرافق أبي في غَدَوَاتِهِ وَرَوَحَاتِهِ إِلَى السُّوقِ.

أ) فِي ذَهَابِهِ وَإِيَابِهِ ب) بَنَصِّهِ وَقَصَّهِ ج) فِي هَيْاطٍ وَمِيَاطٍ د) فِي الْحَالِ وَفِي الْمَالِ

Bu maddenin güçlük indeksi 0,90 olup bu sorunun sınıfa çok kolay geldiği görülmektedir. أ şıkkının hem sık karşılaşılan ifadelerden biri olduğu hem de cümlelerin anlamını doğru bir şekilde tamamladığı için öğrencilerin çoğunun işaretlediği bir şık olduğu düşünülmektedir.

3) Aşağıdaki cümlede altı çizili ifadenin yakın anlamlısı aşağıdakilerden hangisidir ?

يَتَعَاوَنُ أَفْرَادُ الْأُسْرَةِ مَعَ بَعْضِهِمْ بَعْضًا فِي السَّرَّاءِ وَالضَّرَّاءِ.

أ) فِي ذَهَابِهِ وَإِيَابِهِ ب) فِي النَّعْمَاءِ وَالْبَأْسَاءِ ج) فِي الْيُسْرِ وَالْعُسْرِ د) فِي الْحَالِ وَفِي الْمَالِ

Bu maddenin güçlük indeksi 0,76 olup sorunun sınıfa kolay geldiği görülmektedir. ج şıkkı çeldirici olarak bazı öğrencileri hataya düşürmüştür. “Kolaylıkta zorlukta” anlamındaki في اليسر والعسر ikilemesi cümlelerin anlamına uygun düşse de “iyi günde kötü günde” anlamındaki في السراء والضراء ikilemesinin yakın anlamlısı في النعماء والبأساء olmalıdır.

4) Aşağıdaki cümlede altı çizili ikilemenin karşıt anlamlısı olabilecek sözcük aşağıdakilerden hangisidir?

هُوَ كَزٌّ لَزٌّ لَا يَشْتَرِي لِنَفْسِهِ أَيَّ شَيْءٍ .

(أ) مُهْمَل (ب) سَخِيَّ (ج) نَشِيْط (د) بَخِيْل

Bu maddenin güçlük indeksi 0,90 olup sorunun sınıfa çok kolay geldiği görülmektedir. Altı çizili ikilemenin arkasından gelen cümle onun açıklaması niteliğinde olduğu için öğrencilerin ikilemeyi anlamakta zorlanmadığı düşünülmektedir. “Kendisi için hiçbir şey almaz.” denilen kişinin cimri olduğunu anlayıp karşıt anlam olarak ب şıkında bulunan “cömert” anlamındaki سخي şikkını doğru cevap olarak işaretlemişlerdir. Yanlış şikkı işaretleyen öğrencinin, soruda كز لز ikilemesinin karşıt anlamının istendiğine dikkat etmeyip yakın anlamını düşünerek “cimri” anlamındaki كز لز ikilemesine yakın anlam olarak د şikkını işaretlediği sanılmaktadır.

5) Aşağıdaki cümlede altı çizili ikilemenin karşıt anlamlısı olabilecek ibare aşağıdakilerden hangisidir?

رَأَيْتُ رَجُلًا فِي الطَّرِيقِ مَا لَهُ صَادِرٌ وَلَا وَارِدٌ.

(أ) غَنِيَّ (ب) غَبِيَّ (ج) شُجَاع (د) فَقِير

Bu maddenin güçlük indeksi 0,80 olup bu sorunun sınıfa çok kolay geldiği görülmektedir. İkilemenin içinde geçen olumsuzluk ifadelerinin cümlenin anlaşılmasını kolaylaştırdığı düşünülmektedir. Cümle girişinde belirtilen adamın herhangi bir şeyi olmadığını tahmin edip fakir karşıtı olarak أ şıkında bulunan “zengin” anlamındaki غني kelimesini doğru cevap olarak işaretlemişlerdir. Bir önceki soruda olduğu gibi yanlış şikkı işaretleyen öğrencilerin, soruda ما له صادر ولا وارد ikilemesinin karşıt anlamının istendiğine dikkat etmeyip yakın anlamını düşünerek “parasız pulsuz” anlamındaki ما له ما له ikilemesine yakın anlam olarak د şikkını işaretledikleri sanılmaktadır.

6) Aşağıdaki cümlede boş bırakılan kısmı uygun bir şekilde tamamlayabilecek ikileme aşağıdakilerden hangisidir?

..... الْحَقِيقِي يَنْطَلِبُ إِطَاعَةَ الْقَائِدِ.

(أ) الْحَقَّ وَالْبَاطِل (ب) حَرَكَةً وَسَكَنَةً (ج) الضَّبْطَ وَالرَّبْطَ (د) الْحُبَّ وَالْعَطْفَ

Bu maddenin güçlük indeksi 0,71 olup sorunun sınıfa kolay geldiği görülmektedir. Doğru şıkkı işaretleyen öğrencilerin الحقيقي kelimesinin, ج şıkkında bulunan الضبط والربط ikilemesine sıfat olması gerektiğini göz önüne alarak hareket ettikleri sanılmaktadır.

7) Aşağıdaki cümleyi uygun bir şekilde tamamlayabilecek ikileme aşağıdakilerden hangisidir?

نَجَحَ فِي عَلاَقَاتِهِ الْاجْتِمَاعِيَّةِ لِأَنَّهُ أَدْرَكَ أَنَّ الْحَيَاةَ.....

(أ) أَخَذَ وَعَطَاءَ (ب) بَدُونَ قَيْدٍ وَلَا شَرْطٍ (ج) سَالِمًا غَانِمًا (د) فِيهِ شَكَاةٌ وَشَرَاةٌ

Bu maddenin güçlük indeksi 0,95 olup sorunun sınıfa çok kolay geldiği görülmektedir. Cümle girişinin anlaşılmasının ve doğru cevap olan أ şıkkındaki ikilemenin sık karşılaşılan sözcüklerden oluşmasının doğru cevabı bulmada kolaylaştırıcı rol oynadığı zannedilmektedir.

8) Aşağıdaki karşılıklı konuşmanın boş bırakılan kısmını uygun bir şekilde tamamlayabilecek ikileme aşağıdakilerden hangisidir?

- مَا الَّذِي تَقْرَؤُهُ؟

- أَقْرَأُ عَنْ مَوْلَانَا جَلَالِ الدِّينِ الرَّومِيِّ.

- مَاذَا تَعَلَّمْتَ عَنْهُ؟

- لَهُ فَضَائِلٌ عَدِيدَةٌ وَأَفْعَالٌ حَمِيدَةٌ وَصِيَّتُهُ..... بِيَلَادِ الْيَمَنِ بِالْفَضْلِ وَالْكَرَمِ.

(أ) هَشَّ بَشَّ (ب) شَرِيدًا طَرِيدًا (ج) مَا لَهُ سَبَدٌ وَلَا لَبَدٌ (د) شَائِعٌ ذَائِعٌ

Bu maddenin güçlük indeksi 0,80 olup sorunun sınıfa çok kolay geldiği görülmektedir. Karşılıklı konuşmanın akışından yardım almak yoluyla Mevlana hakkında ne öğrendiği sorusuna onun “ün salmış” biri olduğu cevabını veren şıkkın د olduğunu öğrencilerin bulmakta zorlanmadıkları sanılmaktadır.

9) Aşağıdaki karşılıklı konuşmanın boş bırakılan kısmını uygun bir şekilde tamamlayabilecek ifade aşağıdakilerden hangisidir?

- ما رأيك في نتائج الانتخابات؟

- لا أهتم بها.

- لم لا تهتم بها؟

- السياسة لأهلها. لا أ تدخل بها.....

(أ) القاصي والداني (ج) لا من قريب ولا من بعيد

(ب) في الحال وفي المآل (د) من كل حدب وصوب

Bu maddenin güçlük indeksi 0,80 olup sorunun sınıfa çok kolay geldiği görülmektedir. Karşılıklı konuşmanın akışının ve ج şıkında bulunan ikilemeyi oluşturan قريب ve بعيد sözcüklerinin sık karşılaşılan sözcükler oluşunun doğru cevabın bulunmasında büyük rol oynadığı düşünülmektedir.

10) Aşağıdaki cümleyi uygun bir şekilde tamamlayabilecek ibare aşağıdakilerden hangisidir?

أبدى الطالب رأيه بين أصدقائه.....

(أ) حَيَّصَ بَيْنَ (ب) لا يَكَلَّ ولا يَمَلَّ (ج) غَيَّضَ من قَيْض (د) جَهَّأَ نَهَاراً

Bu maddenin güçlük indeksi 0,76 olup sorunun sınıfa kolay geldiği görülmektedir. “Öğrenci arkadaşları arasında görüşünü belirtti.” cümlesini د şıkında bulunan “açık seçik” anlamındaki جهَّأَ نَهَاراً ikilemesi tamamlamaktadır. Öğrencilerin cümlelerin akışından devamını getirmekte zorlanmadıkları zannedilmektedir.

11) Aşağıdaki ikileme gruplarına baktığımızda aralarındaki anlam ilişkisi bakımından hangisi diğerlerinden farklıdır?

(أ) نَصَا ورُوحَا- قَلْبَا وقَالِبَا (ب) فِي غَدَوَاتِهِ ورَوْحَاتِهِ - فِي ذَهَابِهِ وإِيَابِهِ

Bu maddenin güçlük indeksi 0,38 olup sorunun sınıfa zor geldiği görülmektedir. Soruda ikilemelerin anlaşılması gerektiği ve her şıkta bulunan iki ikilemenin anlamı bilinmeden soru cevaplanamayacağı için zorlanma olduğu düşünülmektedir. ب، أ ve ج şıkları yakın anlamlı ikilemeleri bulunduruyorken, د şikkındaki ikileme “cimri” ve “cömert” olmak üzere karşıt anlamlı ikilemeleri bulundurduğu için diğerlerinden farklıdır.

12) Aşağıdaki şıklarda ikilemeyi oluşturan sözcükler arasındaki ilişki bakımından hangisi diğerlerinden farklıdır?

(أ) ذهاباً وإياباً (ب) كَرَوْفَرَّ (ج) قُبْضَةُ رُقْصَةٍ (د) بلا قيد ولا شرط

Bu maddenin güçlük indeksi 0,33 olup sorunun sınıfa zor geldiği görülmektedir. Öncül ve ardıl sözcüğün anlamının bilinmesi gerektiği için zorlanma olduğu sanılmaktadır. ب، أ ve ج şıklarındaki ikilemeler karşıt anlamlı sözcüklerden oluşuyorken د şikkındaki قيد ve شرط ikilemeleri yakın anlamlı olduğu için diğerlerinden farklıdır.

13) Aşağıdaki şıklarda ikilemeyi oluşturan sözcükler arasındaki ilişki bakımından hangisi diğerlerinden farklıdır?

(أ) القُوَّةُ والقُدْرَةُ (ب) صُعُودٌ وَنُزُولٌ (ج) الحَمْدُ والشُّكْرُ (د) قُرُوحٌ وَجُرُوحٌ

Bu maddenin güçlük indeksi 0,14 olup sorunun sınıfa çok zor geldiği görülmektedir. Şıklardaki ikilemelerin öncül ve ardıl sözcükleri, sık karşılaşılan sözcükler olmasına karşın cevaplama zorlanma olmuştur. ج، أ ve د şıkları yakın anlamlı sözcüklerden oluşuyorken ب şikkındaki ikileme karşıt anlamlı (iniş çıkış) sözcüklerden oluştuğu için diğerlerinden farklıdır.

14) Aşağıdaki cümleyi Türkçeye çeviriniz.

الرياضة ضرورية يحتاج إليها كل الناس: الصغار والكبار، الرجال والنساء.

Bu maddenin güçlük indeksi 0 olup soruyu hiçbir öğrencinin cevaplayamadığı görülmektedir. İkileme çevirisinin temel alındığı soruda öğrenciler doğru çeviriyi yapamamıştır. Cümlede geçen ikilemeler Arapçada çoğul olarak ifade edildiği için öğrenciler bunu Türkçeye aynı şekilde çoğul olarak çevirmişlerdir. Ayrıca öncül sözcükle ardıl sözcüğü aynı sıralama ile Türkçeye çevirmişlerdir. Oysaki bu cümlede yer alan ikilemeler Türkçede Arapçadaki sıralamanın tersi olarak gelir. Yani الصغار والكبار والرجال والنساء ikilemeleri “büyük küçük, kadın erkek” şeklinde bir çeviriyle yapılmalıdır.

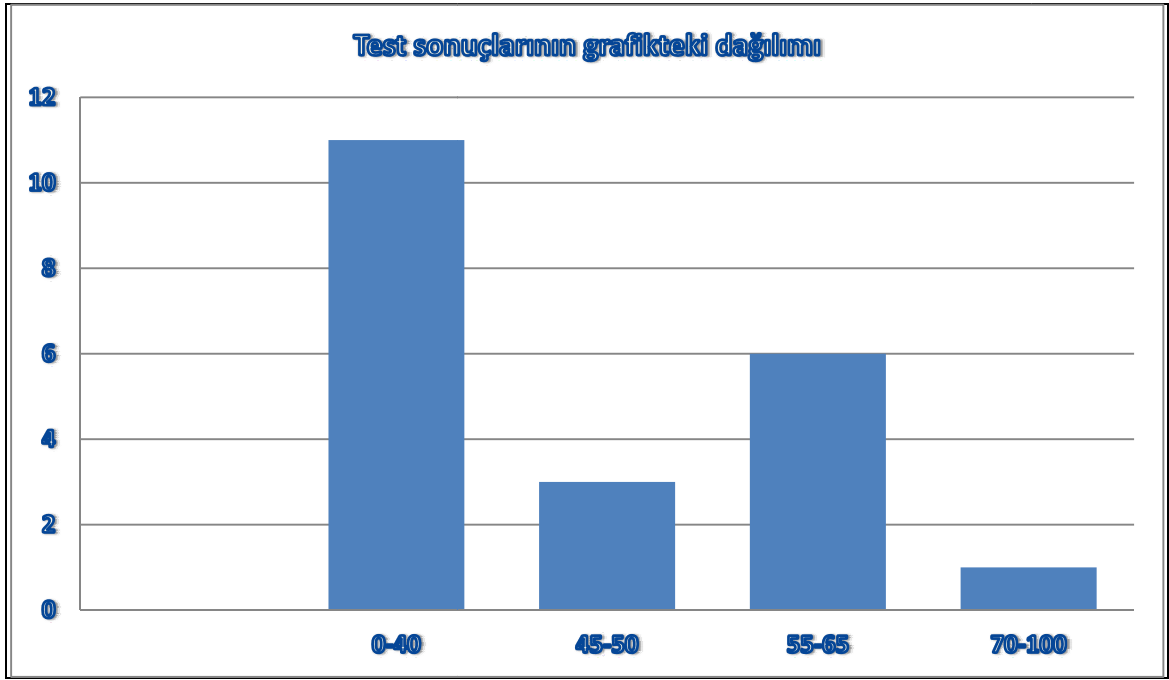
15) Aşağıdaki cümleyi Arapçaya çeviriniz.

Çocuk yetiştirmede anneyle babanın uzlaşmış olması son derece önemlidir.

Bu maddenin güçlük indeksi 0 olup soruyu hiçbir öğrencinin cevaplayamadığı görülmektedir. İkileme çevirisinin temel alındığı soruda öğrenciler doğru çeviriyi yapamamıştır. Bu cümlede yer alan ikileme Arapçada, Türkçedeki sıralamanın tersi olarak gelmektedir. Yani anne baba ikilemesi الأب والأم şeklinde bir çeviriyle yapılmalıdır.

3.3. Test Sonuçlarının Değerlendirilmesi

Test sonuçlarını değerlendirdiğimizde aritmetik ortalama 44,52, medyan 40, mod ise 35 olarak belirlenmiştir. Bu değerlere baktığımızda sağa çarpık bir dağılım görmekteyiz. Yani $mod < medyan < aritmetik\ ortalama$ olarak karşımıza çıkmıştır. Dolayısıyla uygulanan sınavın öğrencilere zor geldiği söylenebilir. Öğrencilerin yakın anlam, karşıt anlam, cümle tamamlama, karşılıklı konuşmada boş bırakılan yeri doldurma türü soruları cevaplandırmada genelde zorluk yaşamadıkları görülmektedir. Öğrencilerin çoğunluğu cümlenin bağlamından veya karşılıklı konuşmanın akışından ikilemeye ilişkin soruların doğru cevaplarını bulabilmişlerdir. Ancak bizzat ikileme bilgisinin gerektiği soruları cevaplamakta zorlandıkları görülmüştür.

3.4. İkilemelerin Çevirisi

Çeviride, genel itibarıyla, herhangi bir yapıyı cümle içerisinde fark etmek sağlam bir çeviriye ulaşma noktasında büyük önem taşır. Nitekim bir yapının kendine özgü farklılığını bilmeyen dil öğrencisi karşılaştığı söz konusu yapılara onları ana dilinin özellikleriyle kıyaslayarak anlam vermeye çalışacaktır ki bu da çoğunlukla yanlış veya eksik bir çeviriye yol açacaktır. Uyguladığımız testte Türkçe-Arapça ve Arapça-Türkçe iki çeviri sorusu bulunmaktaydı. Arapça-Türkçe çeviri sorusunu hiçbir öğrencinin ikileme bazında doğru cevaplayamadığı görülmüştür.

-

Öğrenciler Arapçadaki sıralamayı ve çoğulluğu esas alarak bu cümleyi “Spor; küçükler büyükler, erkekler kadınlar herkesin ihtiyaç duyduğu bir zorunluluktur.” şeklinde bir çeviriyle yapmayı denemişlerdir. Bu cümlemin Türkçeye çevrilirken, ikilemelerin yapısı ve özellikleri göz önüne alınarak Arapçada geçerli olan sıralamayı göz ardı edip; “Spor; büyük küçük, kadın erkek herkesin ihtiyaç duyduğu bir zorunluluktur.” şeklinde çevrilmesi gerekmektedir. Nitekim büyük küçük, kadın erkek

ikilemeleri Arapçada Türkçedekinin tam tersi bir şekilde sıralanarak kalıplaşmıştır ve bunlar çoğul haliyle gelse dahi Türkçede tekil olarak belirtilir.

Türkçeden Arapçaya çeviri sorusunda yine aynı hata gözlemlenmektedir. “Çocuk yetiştirmede anneyle babanın uzlaşmış olması son derece önemlidir.” cümlesinde öğrenciler, anne baba ikilemesini Arapçaya çevirirken Türkçe sıralamayı esas alarak önce anne, sonra baba kelimesini kullanmışlardır. Ancak Arapçada bu ikileme, baba kelimesi önce kullanılmak suretiyle الأب والأم şeklinde ifade edilmektedir. İkilemenin Türkçedeki sıralamasını göz önüne alan öğrenciler çeviriyi eksik yapmışlardır.

Kalıplaşmış ifadelerin kaynak dilden hedef dile aktarımı çevirinin temel zorluklarından biridir. Zira farklı çeşitleri bulunan kalıplaşmış ifade gruplarını hedef dile çevirmek belli düzeyde dile vakıf olmayı gerekli kılar. Bununla birlikte bu zorluk kalıplaşmış ifadelerin her türü için söz konusu olmayabilir. Örneğin dil öğrenen kişinin deyim ve atasözü gibi dilde yer eden kalıplaşmış yapıların farkına varması daha kolay olacaktır. Ancak dilde geniş bir yer tutan eşdizimlerin fark edilip çeviriye doğru bir şekilde yansıtılması daha güçtür. Çünkü eşdizim hemen hemen her cümlede rastlanabilecek bir ifade biçimidir. Bir dili kendine özgü yapan ve diğer dillerden ayrı kılan özellikler kalıplaşmış ifadelerde ve bilhassa eşdizimlerde bariz bir şekilde kendini gösterir. Dil öğrenen kişi ise öğrendiği dili ilk başta ana dilinin bakış açısıyla değerlendirdiği için çeviride birtakım hatalara düşmesi kaçınılmaz olmaktadır.

İkilemeler bağımlı eşdizimler arasında yer alan bir sözcük grubu olması hasebiyle söz konusu zorluklarla çeviride karşılaşmak mümkündür. Bununla birlikte ikilemeler arka arkaya gelmesi sebebiyle ve genellikle benzer seslere sahip iki kelimeden oluşması yönüyle ahenkli bir söyleyişe sahip olduğu için dil öğrencisinin dikkatini çekmede ve farkına varmasını sağlamada çeviri açısından bir kolaylık oluşturmaktadır. İkilemeyi fark etmekte zorlanmayan dil öğrencisi için geriye sadece karşılaştığı kelime grubunun hedef dildeki tam karşılığını bulmak kalacaktır. Böylece çeviride önemli bir kısım teşkil eden, herhangi bir yapının farkına varma sorunu büyük oranda ortadan kalkmış olmaktadır.

Kaynak dildeki ikilemenin hedef dildeki tam karşılığını bulmak ikilemeler açısından büyük bir önem arz etmektedir. İkilemenin sahip olduğu ahengi, etkili söyleyişi ve pekiştirmeyi aynı şekilde hedef dile taşımak kuşkusuz kolay olmamaktadır. Zira bir dilde ikileme şeklinde ifade edilen bir anlamın hedef dilde karşılık bulan bir ikilemesi olmayabilir. Dolayısıyla dil öğrencisinin öncelikli olarak yapması gereken,

kaynak dildeki ikilemenin hedef dilde yine bir ikilemeyle ifade edilip edilmediğini tespit etmektir. Bu tespitin sonunda bulunduğu takdirde ikileme yine bir ikilemeyle çevrilir. Aksi takdirde anlam esas alınarak hedef dilin özellikleri doğrultusunda bir çeviri gerçekleştirilmeye çalışılır. Kaynak dildeki ikilemenin hedef dilde yer alması çeviride anlam, ahenk ve etki kaybını ortadan kaldırırken bunun bulunmayışı aktarımda bazı eksiklikleri kaçınılmaz kılmaktadır. Özellikle ikileme gibi hem anlam hem de ifade biçimi olarak cümleyi etkili kılan sözcük gruplarında söz konusu eksiklik kendini daha bariz bir şekilde göstermektedir. Zira ikilemenin tercih edilmesindeki en büyük sebep anlamı güzelleştirmek, etkili kılmak, kısacası düz yazıya şiirsellik katmaktır. Dolayısıyla hedef dilde istenen ikilemenin bulunmayışı ifadeyi yalın ve sade bir hale çevirerek kaynak dildeki ahenk ve etkiyi büyük oranda eksiltmektedir. Gerek Türkçenin ikilemeler açısından zengin oluşu gerekse Arapçanın dilbilgisel yapısının ikilemelerin görevini başka yapılarda gösterme imkânına sahip oluşu gibi nedenlerle ikilemelerin Türkçeden Arapçaya çevirisinde birebir karşılığını bulma durumu mümkün olmasa da Arapça ikilemenin geçtiği bir cümleyi Türkçeye aynı ahenk ve etkiyi koruyarak çevirmek genelde mümkün olmaktadır.

Dil öğretiminde ikileme çevirisine dair birtakım alıştırmalar yaparak öğrencilerin bilgi sahibi olmalarının sağlanması faydalı olacaktır. Bu tür alıştırmaların yanı sıra, birtakım yöntemler açıklamak suretiyle ikileme çevirisine karşı öğrencilerin bir tutum geliştirmelerine yardımcı olunabilir. Bu noktada, özellikle diller arasındaki kültürel farklara değinmek hem ilgi çekici hem de ikileme çevirisine dair önemli bir yol gösterici olabilir. İkilemelerdeki kültürel motifler başlığı altında değinilen hususların bilinmesi, doğru çeviriye ulaşmada önemli bir rol oynamaktadır. Ayrıca dil öğretim kitaplarında kalıplaşmış ifadeler başlığı altında ikilemeye de yer verilmesi konunun farkına varma ve onun özelliklerine göre davranma noktasında önem taşımaktadır.

Aşağıdaki paragraf Türkçe ikilemelerin Arapçaya çevrilebilirlik durumunu gösteren bir örnektir.

Onu bir köşede sessiz sedasız oturup da etrafına belli belirsiz bakıyorken gördüğümde çok şaşırmıştım. Bir zamanlar dert tasa nedir bilmeyen bu adam şimdi tepeden tırnağa değişmişti.

قد فوجئت عندما رأيته جالسا في ركن بهدوء يحرق حوله بشكل مبهم. هذا الرجل الذي لم يذق طعم الهم والغم قد تغير من قمة الرأس حتى أخمص القدمين .

Yukarıdaki paragrafta tepeden tırnağa, dert tasa, sessiz sedasız ve belli belirsiz ikilemelerinin Arapçaya çevirisine dikkat ettiğimizde bunlardan sadece “dert tasa” ikilemesinin Arapçaya yine ikileme olarak çevrildiğini görmekteyiz. Bu örnek yukarıda sözü edilen sebeplere ilişkin olarak ikilemelerin Türkçede sıkça başvurulan bir yapı olduğunu bize göstermektedir. Ayrıca ikilemelerin geçtiği cümlelerin daha etkili ve vurgulu olduğu da göze çarpmaktadır. Aynı etki Arapça cümlede diğerine kıyasla belirgin değildir.

Aşağıdaki şiirde ikilemelerin Türkçeden Arapçaya çevirisine dair ayrı bir örnek görmekteyiz.

“Hayal meyal şeylerden ilk aşkımız;
Hatırası bile yabancı gelir.
Hayata beraber başladığımız
Dostlarla da yollar ayrıldı bir bir;
Gittikçe artıyor yalnızlığımız.”
(Cahit Sıtkı Tarancı)

حبنا الأول لا نتذكره إلا بصورة ضبابية
حتى ذكره أصبح غريبا عنا
وانقطعت الصلة بين الأصدقاء واحدا بعد آخر
الأحباء الذين بدأنا الحياة معهم
نزداد وحدة يوما بعد يوم
(Çev.M.Hakkı Suçin)

Türkçede -m harfiyle oluşturulan ikilemelerin Arapça karşılığı bulunmadığı için bu tip ikilemeler Arapçaya farklı ifade şekilleriyle çevrilir. Öte yandan aynı kelimenin tekrarından oluşan ikilemeler ise Arapçada aynı şekilde çevrilebilir.

Aşağıdaki şiirde ise ikilemelerin Arapçadan Türkçeye çevirisiyle ilgili bir kısım bulunmaktadır.

لست أدري
جئت لا أعلم من أين ولكني أتيت
ولقد أبصرت قدامي طريقا فمشيت

وسأبقى ماشيا إن شئت هذا أم أبيت
كيف جئت؟ كيف أبصرت طريقي
لست أدري
أجديد أم قديم أنا في هذا الوجود
هل أنا حر طليق أم أسير في القيود
هل أنا قائد نفسي في حياتي أم مقود
أتمنى أنني أدري ولكن....
لست أدري
وطريقي ما طريقي؟ أطويل أم قصير
هل أنا أصعد أم أهبط فيه أم أغور
أنا السائر في الدرب أم الدرب يسير
أم كلانا واقف والدهر يجري؟
لست أدري

İkilemeler düz yazıya şiirsellik katarken şiire ahenk ve akıcılık kazandırır. Yukarıdaki şiirde “ شئت أم أبيت “ و”طريقي ما طريقي“, ”أصعد أم أهبط“, ”حر طليق“, ” شئت أم أبيت “ ikilemelerini kullanmak suretiyle söz konusu ahenk sağlanmıştır. Bu ikilemelerden حر طليق ikilemesi hariç diğerleri Türkçeye çevrilirken ikileme özelliğini kaybetmemiştir. Türkçe ikileme bakımından zengin bir dil olduğu için Arapça ikilemelerin olduğu bir metin veya şiiri aynı ahengi koruyarak çevirmek genelde mümkündür.

BİLMİYORUM..

Geldim, nereden bilmiyorum, fakat geldim...

Önümde bir yol gördüm ve yürüdüm,

İstesem de istemesem de devam edeceğim yürümeye...

Nasıl geldim, yolumu nasıl gördüm

Bilmiyorum...

Bu varlık âleminde yeni miyim eski mi?

Özgür müyüm yoksa bağlarda esir mi?

Kendim mi yönlendiriyorum hayatımı yoksa yönlendirilen miyim?

Bilmek istiyorum, fakat...

Bilmiyorum...

Yolum... Nedir yolum? Uzun mu kısa mı?

Çıkıyor muyum iniyor muyum yoksa batıyor muyum?

Bu yolda yürüyen ben miyim yoksa yol mu yürüyor?

Yoksa ikimiz duruyoruz da zaman mı akıyor?

SONUÇ

İkilemeler birçok dilde yer ettiği gibi Arapçada da bulunmaktadır. İkilemeler kalıplaşmış ifadeler arasında önemli bir yer tutan ve günlük hayatta sıkça başvurulmuş bir kelime grubudur. Arapçada “itbâ” adı verilen ikilemelerle ilgili klasik Arap dilcileri tarafından birçok çalışma yapılmıştır. Ancak modern standart Arapçada kullanılan ikilemelere baktığımızda bunlarla ilgili yeterince araştırma yapılmamış olduğunu görürüz. Söz konusu eksiklik, dil öğrencilerinin Arapçada bulunan ikilemelerin farkına vararak anlama ve çeviri noktasında birtakım hatalara düşmelerini kaçınılmaz kılmaktadır. Bu yüzden dil öğretiminde konuşma, yazma, dinleme ve okuma becerilerinde ikilemelere dikkat çekmek suretiyle öğrencilerin bu ifadelerin farkına varmaları ve kullanmaları sağlanmalıdır. Bu yönlendirme, Arapçada yer eden birçok ikilemenin su yüzüne çıkmasını sağlayarak çeşitli eserlerdeki ikilemeleri taramak, Arapçadaki ikilemeleri farklı açılardan ele almak veya Türkçe ve Arapça paralel derlemeler oluşturmak gibi birçok araştırma yapılmasına fırsat verebilir.

Arapçada bulunan te’kit, tahzir, iğra gibi birtakım dilbilgisel yapılar ve çeşitli edebi sanatlar işlev, özellik ve amaç bakımından ikilemenin görevlerini yerine getirmektedir. Bu yüzden Arapça ikilemeler Türkçe ikilemelere göre daha az sayıdadır.

İkilemeler dil öğretiminde kolaylıkla yararlanılacak kelime gruplarıdır. Çünkü öğrenilenlerin akılda kalmasını sağlayan etkenlerin başında tekrar ve kafiye gelir. Bu iki unsur da ikilemenin temel özelliklerindendir. Dolayısıyla hem dil öğreticisi hem de öğrenen için ikilemeler etkili ve ilgi çekici dil unsurlarıdır.

İkilemeyi oluşturan öncül ve ardıl sözcük arasında rastgele bir birliktelik yoktur. İkilemeler; anlam bakımından yakın anlamlı, karşıt anlamlı, birbiriyle ilişkili sözcüklerden veya aynı kelimenin tekrarından oluşmaktadır. Bu anlam ilişkisinin yanı sıra ikilemelerin başında, ortasında veya sonunda genelde ses benzerlikleri bulunur. Anlam ilişkisine ve ses benzerliğine sahip bu öncül ve ardıl sözcükler bir araya gelerek kalıplaşır ve tek bir anlamı ifade ederler. Bu iki sözcük arasında bir uyum ve birliktelik söz konusudur. Bazı ikilemelerin öncül ve ardıl sözcüklerinde ses benzerliği olmasa da aralarındaki anlam ilişkisi ve tek bir anlamı ifade etmesi söz konusu uyumun korunmasına yol açar. Bu uyum anlamın muhataba daha etkili, açık ve vurgulu bir şekilde ulaşmasını sağlar.

İkilemeler ifadeye pekiştirme, güzellik, abartı, ilgi çekicilik, kolaylık ve çoğaltma gibi anlamlar katar. Dolayısıyla ikilemenin sahip olduğu bu geniş anlam yelpazesi onun günlük hayatta yaygın bir şekilde kullanılmasına sebep olmuştur.

İkilemeyi oluşturan öncül ve ardıl sözcükler gerek sözcük türü bakımından gerek cümle öğesi bakımından çok farklı yapı ve görevlerde gelebilir. Bu sözcükler ad, sıfat veya eylem olabileceği gibi cümle içerisinde de özne, nesne veya tamlama gibi farklı görevlerde olabilmektedir.

Sonuc olarak, bu  alışma Arapçadaki ikilemeleri geniş kapsamda ele alması ve dil öğretimindeki rolüne değinmesi yönüyle farklı bir yere sahiptir. Birçok dilde yer alıp da oldukça ihmal edilen ve üzerinde yeterince çalışma yapılmamış olan ikilemeler konusuna hem genel bir bakış açısı sağlamaya çalışılmış hem de Arapçada kullanılmakta olan ikilemeleri su yüzüne çıkararak kapsamlı bir şekilde ele almaya gayret edilmiştir.

KAYNAKÇA

- Ağakay, Mehmet Ali (1953), “İkizlemeler Üzerine”, *Türk Dili*, c. 2, S. 16, ss.189-191
- _____(1954), “Türkçede Kelime Koşmaları”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, ss.97-104.
- Akçay, Cihaner (2005), *Arapçada Yaygın Kelime ve Kalıplar*, Ankara: Aktif Yayınevi.
- Aksan, Doğan (1998), *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- _____(2002), *Ana Dilimizin Söz Denizinde*, Ankara: Bilgi Yayınevi
- Bilgegil, Kaya (1982), *Türkçe Dilbilgisi*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Çağatay, Saadet (1978), “Uygurcada Hendiadyoinler”, *Türk Lehçeleri Üzerine Derlemeler*, ss.29-66, Ankara.
- Çoraklı, Şahbender (1991), “Türkçe ve Almancadaki İkilemeler”, *Yüksek Lisans Tezi*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Çürük, Yasemin (2009), “Atilla İlhan’ın Kurtlar Sofrası Adlı Romanında Geçen İkilemeler”, *Yüksek Lisans Tezi*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Dedeoğlu, Emine ve Gül Şen (2008), *İngilizce-Arapça-Türkçe Eşdizim*, Ankara: Fecr Yayınevi.
- Doğru, Erdinç (2004), “Arapçadaki Deyimlerin Sentaktik, Semantik ve Pragmatik Yönlerden İncelenmesi”, *Doktora Tezi*, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Eker, Süer (2005), *Çağdaş Türk Dili*, Ankara: Grafik Yayınları.
- Emre, Ahmet Cevat (1945) , “Yineleme, İkizleme, Katmerleme”, *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul.
- Eren, Cüneyt (2003), *Kuran-ı Kerim ’de Edebi Sanatlar*, Erzurum: Aktif Yayınevi.
- Eren, Hasan (1949), “İkiz kelimelerin tarihine dair”, *DTCF Dergisi*, C.7, S.2, ss.283-286, Ankara.
- Erdem, Mehmet Dursun (2005), “Harezmi Türkçesinde İkilemeler ve Yinelemeler Üzerine”, *Bilig*, S: 33, ss. 189- 226, Ankara.
- Ergin, Muharrem (1999), *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Firth, J. R. (1957), “Modes of Meaning”, *Papers in Linguistics 1934-1951*, s. 190-215, London: Oxford University Press.
- Hatipoğlu, Vecihe (1971), *Türk Dilinde İkileme*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Hengirmen, Mehmet (1995), *Türkçe Dilbilgisi*, Ankara: Ergun Yayınevi.
- İşler, Emrullah ve İbrahim Özay (2011), *Türkçe-Arapça Sözlük*, Ankara: Fecr Yayınevi.
- İşler, Emrullah ve Musa Yıldız (2008), *Arapça Çeviri Kılavuzu*, İstanbul: Elif Yayınları.
- Karahan, Leyla (2005), *Türkçede Söz Dizimi*, Ankara: Akçağ Yayınları.

- Koç, Nurettin (1996), *Yeni Dilbilgisi*, İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Korkmaz, Zeynep (2003), *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Marchand, Hans (1952), Alliteration, Ablaut Und Reim in den Türkischen Zwillingsformen, Oriens Dergisi V, Leiden.
- Mutçalı, Serdar (1995), *Arapça-Türkçe Sözlük*, İstanbul: Dağarcık Yayınları.
- Suçin, Mehmet Hakkı (2007), *Öteki Dilde Var Olmak*, İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları.
- _____(2007), “Türkçe İkilemelerin Arapçaya Çevirilerinin Davranışları: Orhan Pamuk’un Yeni Hayat Romanı”, *Ekev Akademi Dergisi*, S:30, ss.227-248, Erzurum.
- _____(2006), “Türkçe ve Arapça İkilemelerde Sözcük Dizilişi ve Ses Benzeşmesi”, *Ekev Akademi Dergisi*, S:28, ss.281-294, Erzurum.
- Tekin, Şinasi (2001), *İştikakçının Köşesi*, İstanbul: Simurg.
- Topaloğlu, Ahmet (1989), *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Tuna, Osman Nedim (1949), “Türkçede Tekrarlar 1” *İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C:3, S:3-4, ss. 428-447, İstanbul.
- Türk Dil Kurumu. (2005). *Türkçe Sözlük*. Ankara: TDK.
- Uysal, Halil (1997), *Arapça-Türkçe-İngilizce Deyimler Sözlüğü*, Konya: Uysal Kitabevi.
- Vardar, Berke (2002), *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları.
- Yıldız, Musa ve Nurettin Ceviz (2008), *Arapçada Yazılı Anlatım*, İstanbul: Elif Yayınları.